

Гарчиг

1. ХАР СЭРВЭГЭН НҮҮРСНИЙ УУРХАЙН ТӨСЛИЙН ТОВЧ ТАНИЛЦУУЛАГА	8
1.1 Төслийн байршил.....	8
1.2 Төсөл хэрэгжүүлэгч аж ауйн нэгж байгууллагын мэдээлэл.....	8
1.3 Уурхайн дэд бүтэц.....	8
2. ТУХАЙН оны уулын ажлын гүйцэтгэлийн товч танилцуулга.....	11
3. 2023 ОНЫ БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ЗАРДЛЫН МЭДЭЭЛЭЛ.....	12
4. СӨРӨГ НӨЛӨӨЛЛИЙГ БУУРУУЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ БИЕЛЭЛТ.....	13
4.1 Тоосжилтыг бууруулах зорилгоор усалгаа хийх.....	16
4.2 Дотоод орчны агаарын чанарын хэмжилт.....	18
4.3 Усны хэрэглэнд шүүрлийн ус ашиглах.....	20
4.4 Унд ахуйн усны хэрэглээг зөв зохистой ашиглах талааар ажилчидад сургалт орох 22	
4.5 Орон нутгийн зам болон уурхайн бүс орчимд олон салаа зам гаргаж хөрс талхлагдахаас сэргийлж зааварчилгаа өгөх.....	23
4.6 Хөрс бохирдуулагч хөрсөнд алдагдсан тохиолдол бүрт саармагжуулах, цэвэрлэх арга хэмжээ авах.....	25
4.7 ШТМ шингээгч, цэвэрлэх материалын хангамж	27
4.8 Эвдэгдсэн газрын бүртгэл.....	29
4.9 Уурхайн олборлолт эхлэхээс өмнө шинээр шороон зам тавих.....	31
4.10 Өмнөх жилүүдэд тарьсан модны усалгааг тогтмол гүйцэтгэх.....	32
5. НӨХӨН СЭРГЭЭЛТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ БИЕЛЭЛТ	35
5.1 Үржил шимт хөрс хуулалт, хадгалалт	35
6. БИОЛОГИЙН ОЛОН ЯНЗ БАЙДЛЫГ ДҮЙЦҮҮЛЭН ХАМГААЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ.....	37
6.1 Энэ талбайд бэлчээрийн менежментийн арга хэмжээ явуулж байна	39
6.2 Ургамалжлын судалгааны мониторинг цэгүүд.....	40
6.3 Мониторинг цэгт пайз хадах ажил	42
6.4 Бэлчээрийн мониторинг цэг	42
6.5 Хөдөлгөөн мэдрэгч бүхий камераар амьтаны мониторинг судалгааг хийх	50

6.6	Ган зудтай үед шаардлагатай газруудад биотехникийн арга хэмжээ авах.....	53
7.	НҮҮЛГЭН ШИЛЖҮҮЛЭХ, НӨХӨН ОЛГОВОР ОЛГОХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ	54
8.	ТҮҮХ, СОЁЛЫН ӨВИЙГ ХАМГААЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ БИЕЛЭЛТ.....	55
9.	ОСОЛ, ЭРСДЭЛИЙН МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ	56
9.1	Химийн болон аюултай бодисын хадгалалт, тээвэрлэлт, ашиглалтын хяналт	57
9.2	Аюул ослын төлөвлөгөө	63
10.	ХОГ ХАЯГДЛЫН МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ БИЕЛЭЛТ.....	64
10.1	Уурхайн үйл ажиллагаанаас гарч байгаа энгийн хог хаягдлын гэрээг холбогдох байгууллагатай хийх гэрээний дагуу зохицуулах	66
10.2	Хуванцар савыг ангиллан ялгах сав болон цэг байгуулах	69
10.3	Ашигласан тос, тосолгооны материалыг дахин боловсруулах зорилгоор холбогдох компанид хүлээлгэн өгч, баримтыг бүрдүүлэх	71
10.4	Аюултай хог хаягдлын үүсгэгчийн бүртгэлийн дугаарыг орон нутгийн байгаль орчны албанд хандаж авах.....	73
10.5	Хог хаягдалын бүртгэл хөтлөх.....	73
11.	ОРЧНЫ ХЯНАЛТ ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ХӨТӨЛБӨРИЙН БИЕЛЭЛТ.....	74
11.1	Цаг уур, орчны дуу чимээний хэмжилт	76
11.2	Уурхайн тоосны хяналт	79
11.3	Тоос болон хорт хийн хэмжилтийг хөндлөнгийн байгуулгаар хийлгэх.....	84
11.4	Усны түвшиний хэмжилт	85
10.5	Усны чанарын шинжилгээ.....	88
10.6	Хөрсний чанарын шинжилгээ.....	89
10.7	Ургамлын бүрхэцийн судалгааны мэдээлэл.....	90
10.8	Уурхай орчмын болон нөлөөллийн бүсийн зэрлэг амьтны ажиглалт судалгааны мэдээлэл	92
12.	ТУХАЙН ЖИЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨГ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ УДИРДЛАГА ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ БИЕЛЭЛТ.....	97
12.1	Байгаль орчны тэмдэглэлт өдрүүдэд	98
12.2	Шинэ ажилтан, албан хаагчдыг байгаль орчин, аюулгүй ажиллагааны сургалтанд хамруулах.....	99
12.3	Мониторингийн цооног байгуулах.....	100

12.4 Тэрбум мод хөтөлбөрийн хүрээнд мод тарих	101
13. ТУХАЙН ЖИЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ, ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ХЭРЭГЖИЛТИЙГ НӨЛӨӨЛӨЛД ӨРТӨГЧ ОРШИН СУУГЧДАД ТАЙЛАГНАХ ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ БИЕЛЭЛТ	102
13.1 БОМТ-ны хэрэгжилтын явц танилцуулах	103
13.2 Төслийн нөлөөллийн бүсийн зарим иргэд, сумын ИХТ-д байгаль орчны ажлын явц	104
14. ХАВСРАЛТ	105

ЗУРАГ

Зураг 1. Хар Сэрвэгэн уурхайн байршил.....	8
Зураг 2. Уурхайн хотхоны харагдах байдал.....	10
Зураг 3. Зорчих хөдөлгөөн их хэсгүүдэд усалгаа хийж буй байдал.....	16
Зураг 4. Нүүрс тээврийн замын батлагдсан маршрут болон усалгаа хийх хуваарь	17
Зураг 5. Дотоод агаарын чанарын хэмжилтүүд хийсэн байвал	19
Зураг 6. Нүүрс тээврийн машины жолооч нар жижиг тэрэгээр уурхайд ирэхдээ олон салаа зам үүсгэж явсан хэсгүүдийн замыг хааж зориулалтын зогсоол хийж машинуудыг байршуулдаг болов	23
Зураг 7. Уурхайн талбайгаас гараад олон салаа зам үүсгэсэн хэсгүүдэд шороо асгаж зам хаасан байдал	24
Зураг 8. Асгаралт үүссэний өмнө ба дараах байдал	25
Зураг 9. Хөрс орчны бохирдол үүсгэсэн стандартын бус нүхэн жорлогийн оронд Эко соруулдаг 00 болгон өөрчиллөө.....	26
Зураг 10. Хөрсөн дээр бага хэмжээний асгаралт үүссэн үед техникийн содаар цэвэрлэж буй байдал.....	26
Зураг 11. 2023 онд уурхайд хангагдсан асгаралт саармагжуулах материалын төрлүүд	27
Зураг 12. Засварын талбайнуудад асгаралтын иж бүрдэл байршуулсан байдал	28
Зураг 13. 2023 онд шинээр хөндөгдсөн газрын мэдээлэл /Тод ягаанаар тэмдэглэсэн газар/	29
Зураг 14. Уурхайд шинээр зам тавьсан технологийн бүдүүвч зураг	31
Зураг 15. Уурхайн хотхоны орчинг сайжруулах зорилгоор намираа усалгаа ашиглаж зүлэгжүүлэлтын ажлыг хийв.....	32
Зураг 16. Уурхайн орчинд тарьсан ногоон байгууламжийн усалгаа хийгдэж буй байдал ..	33
Зураг 17. 2022 онд хийсэн биологийн нөхөн сэргээлтийн усалгаа арчилгааг 2 дах жилдээ хийж ажилласан	34
Зураг 18. . Дотоод хяналтын ажилтны зөвлөсний дагуу шимт хөрсийг хаягжуулсан байдал	35
Зураг 19. 2023 оны шимт хөрсний хуулалт болон хадгалалтыг харуулсан байдал	36
Зураг 20. Бэлчээрийн төлөв байдлын судалгааны цэгүүдийн ойролцоо самбаруудыг байршуулав.....	39
Зураг 21. . Бэлчээрийн төлөв байдлын судалгааны цэгүүдийн байршил	40
Зураг 22. Бэлчээрийн мониторингийн цэгүүдыг байгуулав.	41
Зураг 23. Бэлчээрийн судалгааны цэгүүд тус бүрт пайз хадаж хаягжуулалт хийв.....	42
Зураг 24. Судалгааны цэг-1 дээр ажиллаж буй нь	44
Зураг 25. Судалгааны цэг-2 дээр ажиллаж буй нь	45
Зураг 26. Судалгааны цэг-3 дээр ажиллаж буй нь	46
Зураг 27. Судалгааны цэг – 4 дээр ажиллаж буй нь.....	47
Зураг 28. Судалгааны цэг – 5 дээр ажиллаж буй нь.....	48
Зураг 29. Судалгааны цэг – 6 дээр ажиллаж буй нь.....	49
Зураг 30. Амьтны судалгааны автомат камер суурьлуулсан газрын байршил.....	50
Зураг 31. Камер байршуулсан байдал.....	51
Зураг 32. Хяналтын камерт бичигдсэн амьтад.....	51

Зураг 33. Биотехникийн арга хэмжээ хэрэгжүүлсэн байдал.....	53
Зураг 34. Тэсэлгээны бодисын агуулахын орчны харагдах байдал /Тэсэлгээний бодисын агуулахад ажлын байрны үзлэг хийх явцад орчны бохирдол хог хаягдал, эмх цэгцийн байдал харьцангуй сайн байдаг/.....	60
Зураг 35. 2023 оны Аюулын үед хэрэгжүүлэх төлөвлөгөө, Гамшгаас хамгаалах төлөвлөгөөны батлагдсан нүүрнүүд.....	63
Зураг 36. Малчин Золзаяагийн 2 машин ашиглагдсан дугуйг хүлээлгэн өгөв.....	66
Зураг 37. Дахин ашиглах боломжгүй хог хаягдал цуглуулах, тээвэрлэх усгах үйлчилгээ үзүүлэх гэрээ	67
Зураг 38. Долоо хоног бүрийн 3 дах өдөр нийтийн цэвэрлэгээ хийж ажиллаж байна.....	68
Зураг 39. Хуванцар савыг түр хадгалах цэг	70
Зураг 40. Хуванцар анигилах савыг 15 цэгт байршуулав.....	70
Зураг 41. 2023 оны 6 дугаар сард хаягдал тос хүлээлгэн өгч буй байдал.....	71
Зураг 42. 2023 оны 10 дугаар сард хаягдал тос хүлээлгэн өгч буй байдал.....	71
Зураг 43. Аюултай хог хаягдлын гэрээ	72
Зураг 44. Харьцангуй чийгшил, салхи, дуу чимээ хэмжигч багажууд	78
Зураг 45. Тэсэлгээний үед дуу шуугиан хэмжсэн байдал	78
Зураг 46. Нөлөөллийн бүсийн 6 цэгт тоосны хэмжилт хийж буй байдал	79
Зураг 47. Нөлөөллийн бүсийн тоосны хэмжилтийн цэгүүд	80
Зураг 48. Ногоон титэм ХХК-ийн цэгүүдэд хэмжилт хийж буй байдал	84
Зураг 49. Фотомониторинг 2, 4, 6, 9 саруудыг харьцуулсан байдал	86
Зураг 50. Малчны худгуудын усны түвшиний хэмжилтүүд хийж буй байдал	87
Зураг 51. Малчны худгууд болон фотомониторингийн хяналтын цэгүүдийн байршил	88
Зураг 52. Усны дээж авч шинэжилгээнд явуулахаар бэлтгэж буй байдал	89
Зураг 53. Хөрсний дээжийг шинжилгээнд өгөхөөр бэлтгэж буй байдал.....	89
Зураг 54. Амьтны судалгаа хийж явсан ажлын маршрут	92
Зураг 55. Судалгааны үеэр Хөтөл амгалан, Их усны хяруудад таарсан амьтад.....	95
Зураг 56. Судалгааны явцад Хатуугийн тал, Ар, Өвөр задгайн орчмоор таарсан амьтад ...	96
Зураг 57. Өөрчлөлтийг худасгая “Дэвжээ” тэмцээний үеэр.....	98
Зураг 58. Шинэ ажилчид БО-ны сургалтанд хамрагдаж буй байдал	99
Зураг 59. Мониторингийн цооног /Өвөр задгай/	100
Зураг 60. Уурхайн хотхонд шинээр таоьсан болон шилжүүлэн суулгасан модны ургалтын байдал.....	101
Зураг 61. 2023 оны БОМТөлөвлөгөө болон орон нутагт хийж хэрэгжүүлэх, хэрэгжүүлсэн ажлын талаар танилцууллага хийж буй байдал	103
Зураг 62. Уурхайн үйл ажиллагаантай танилцаж буй байдал	104

ХҮСНЭГТ

Хүснэгт 1. Уурхайн барилга байгууламжийн мэдээлэл	10
Хүснэгт 2. 2023 онд гүйцэтгэсэн үйлдвэрлэлийн мэдээ.....	11
Хүснэгт 3. 2023 оны байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний зардлын задаргаа	12
Хүснэгт 4. Сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний төлөвлөгөө биелэлт	13
Хүснэгт 5. Дотоод агаарын чанарын бүртгэл.....	18
Хүснэгт 6. Шүүрлийн ус ашиглалтын бүртгэл.....	20
Хүснэгт 7. Эвдэрсэн газрын нийт хэмжээ, 2023 оны 09 дүгээр сарын 30-ны байдлаар	30
Хүснэгт 8. Нөхөн сэртгээлийн төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн хураангуй.....	35
Хүснэгт 9. Биологийн олон янз байдлыг дүйцүүлэн хамгаалах арга хэмжээний төлөвлөгөө биелэлт	37
Хүснэгт 10. Бэлчээрийн судалгааны цэгүүд тус бүрт пайз хадаж хаягжуулалт хийв.	43
Хүснэгт 11. Судалгааны цэг – 1 бэлчээрийн төлөв байдал	44
Хүснэгт 12 Судалгааны цэг –2 бэлчээрийн төлөв байдал	45
Хүснэгт 13. Судалгааны цэг – 3 бэлчээрийн төлөв байдал.....	46
Хүснэгт 14. Судалгааны цэг – 4 бэлчээрийн төлөв байдал.....	47
Хүснэгт 15. Судалгааны цэг – 5 бэлчээрийн төлөв байдал.....	48
Хүснэгт 16. Судалгааны цэг – 6 бэлчээрийн төлөв байдал.....	49
Хүснэгт 17. Хяналтын камерт бичигдсэн амьтадын мэдээлэл.....	52
Хүснэгт 18. Түүх, соёлын өвийг хамгаалах арга хэмжээ	55
Хүснэгт 19. Осол эрсдэлийн менежментийн төлөвлөгөө түүний биелэлт	56
Хүснэгт 20. Лабораторын бодисын сар бүрийн хэрэглээний мэдээ.....	59
Хүснэгт 21. Тэсэлгээний бодисын хэрэглээний бүртгэл.....	61
Хүснэгт 22. Тэсэлгээний бодис хүлээн авсан бүртгэл.....	62
Хүснэгт 23. Хог хаягдлын менежментийн төлөвлөгөөний биелэлт.....	64
Хүснэгт 24. Хог хаягдлын мэдээний нэгтгэл.....	73
Хүснэгт 25. Орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөрийн биелэлт	74
Хүснэгт 26. Гео ботаникийн бичиглэл хийсэн цэгийн байршил	90
Хүснэгт 27. Бичиглэл хийсэн цэгүүдийн ургамалжилтын төлөв	91
Хүснэгт 28. Амьтны ажиглалтыг нэгтгэсэн хүснэгт.....	93
Хүснэгт 29. Удирдлага зохион байгуулалтын төлөвлөгөө биелэлт	97
Хүснэгт 30. Байгаль орчны хэрэгжилт оршин суугчид танилцуулах	102

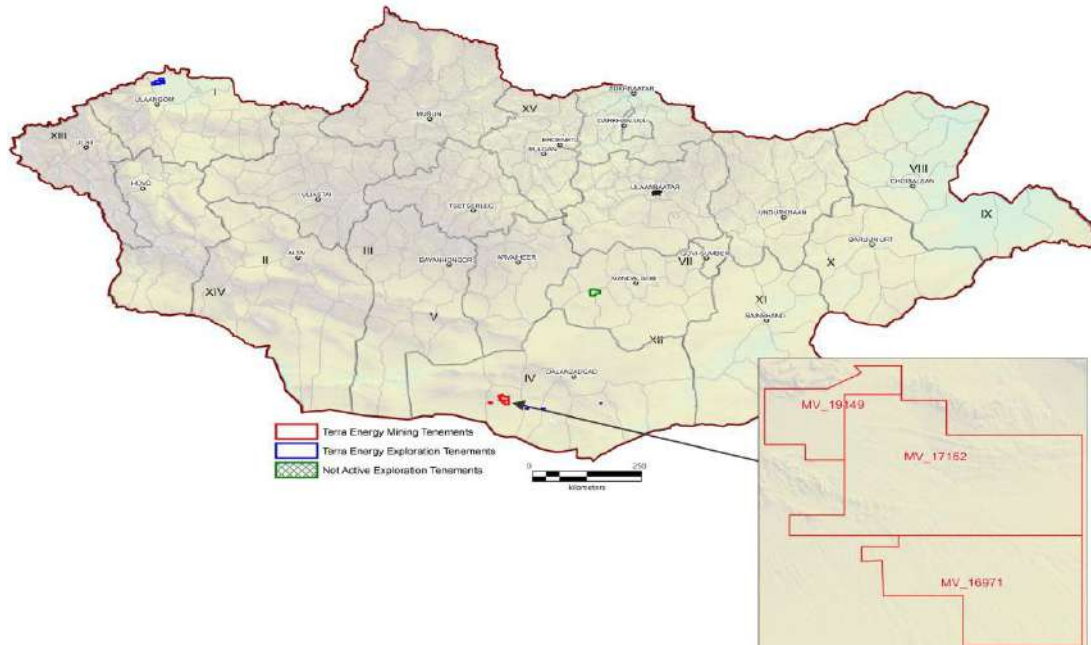
ГРАФИК

График 1. Хөрс хуулалт болон шимт хөрсний харьцуулсан мэдээлэл.....	11
График 2. Шүүрлийн ус ашиглалтыг саруудаар харьцуулсан байдал.....	21
График 3. Шүүрлийн ус ашиглалтыг харьцуулсан байдал /1-9 сар/	21
График 4. Сургалтанд хамрагдсан байдал	22
График 5. Судалгааны цэг-1 ургамлын ерөнхий тархац /10м ² /	44
График 6. Судалгааны цэг-2 ургамлын ерөнхий тархац /10м ² /	45
График 7. Судалгааны цэг-3 ургамлын ерөнхий тархац /10м ² /	46
График 8. Судалгааны цэг – 4 ургамлын ерөнхий тархац /10м ² /.....	47
График 9. Судалгааны цэг – 5 ургамлын ерөнхий тархац /10м ² /.....	48
График 10. Судалгааны цэг – 6 ургамлын ерөнхий тархац /10м ² /.....	49
График 11. Хуванцар савны хаягдлын сүүлийн 4 жилийн жилийн харьцуулалт	69
График 12. Нөлөөллийн бүсийн дуу чимээний хэмжилт	76
График 13. Уурхайн нөлөөллийн бүсэд хийгдсэн салхины хурдын мэдээлэл	77
График 14. Уурхайн нөлөөллийн бүсэд хийгдсэн харьцангуй чийгшилын үзүүлэлт	77
График 15. Нарийн болон бүдүүн ширхэгтэй тоосонцорийн 1-10 сарын хэмжилт /нөлөөллийн бүс/.....	81
График 16. Нарийн болон бүдүүн ширхэгтэй тоосонцорийн 1-10 сарын хэмжилт /Нүүрс тээврийн зам/.....	83
График 17. Хяналтын цооногуудын түвшиний хэмжилтийн мэдээлэл	85
График 18. Шинэ ажилчид байгаль орчны сургалтад хамрагдсан байдл	99

1. ХАР СЭРВЭГЭН НҮҮРСНИЙ УУРХАЙН ТӨСЛИЙН ТОВЧ ТАНИЛЦУУЛАГА

1.1 Төслийн байршил

Хар Сэрвэгэн нүүрсний орд нь Өмнөговь аймгийн Ноён сумын нутагт Ноён сумын төвөөс зүүн урагш 25 км, Өмнөговь аймгийн төв Даланзадгад сумаас 220 км, Улаанбаатар хотоос 800км зайд оршдог. Ордын ашиглалтын тусгай зөвшөөрлийн талбайн нийт хэмжээ 6664,61 га, төслийн байршилыг дараах зурагт үзүүлэв.

Зураг 1. Хар Сэрвэгэн уурхайн байршил

1.2 Төсөл хэрэгжүүлэгч аж ауйн нэгж байгууллагын мэдээлэл

“Хар Сэрвэгэн” нэртэй MV-019149 дугаартай ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрлийг эзэмшигч “Энхтунх Орчлон” ХХК-иуд нь Австрали улсын хөрөнгө оруулалттай, “Терра энержи” (улсын бүртгэлийн дугаар 9011221028) ХХК-ний охин компани юм. Үйл ажиллагааны чиглэл Гадаад худалдаа, нүүрс, ашигт малтмалын хайгуул, олборлолт.

1.3 Уурхайн дэд бүтэц

Цахилгаан, дулаан хангамжийн эх үүсвэр шугам сүлжээ: Баруун ноён уулын уурхай дээр одоогийн байдлаар төвлөрсөн цахилгаан сүлжээнд холбогдоогүй ба одоогийн ажиллаж байгаа хэрэглээний цахилгааныг “Cummins”, “ULE”, “Teksan”, “Weifang Changshig” зэрэг нэр төрлийн дизель генераторууд хэрэглэн хангадаг. Одоогийн ажиллаж байгаа дизель генераторуудын суурилагдсан нийт хүчин чадал нь 1200 кВт.

Ил уурхайн гэрэлтүүлэг: Ил уурхай болон овоолгод ашиглаж буй зөөврийн гэрэлтүүлэг болох Night-Lite NL6 зөөврийн гэрэлт цамхаг нь 4 ширхэг 1,000 ватт метал галид ламптай ба 110'000 люмен гэрэлтүүлгийн хүрээ бүхий тод цагаан гэрэл гаргана. Шинэ төрлийн хаалганууд нь нягт, зэвэрдэггүй материалаар хийгдсэн ба бүхий л гол гол сервис үйлчилгээг хийх боломжтой.

Ус хангамж: Хар сэрвэгэн нүүрсний уурхайн эдэлбэрт усны хайгуул судалгааны “Акватера” ХХК-аар 2013 онд Өмнөговь аймгийн Ноён сумын Ганзагад багийн нутагт гидрогеологийн анхан шатны судалгаа хийлгэсэн. Энэ ажлын хүрээнд нийт 7ш гидрогеологийн хайгуулын цооног өрөмдсөн бөгөөд үүний дараа ил уурхайн усжилтын тооцоог “Цэнхэр-Эрдэнэ” ХХК хийсэн. Улмаар 2018 онд уурхайн усжилтыг нарийвчлан тогтоох зорилгоор гидрогеологийн судалгааны ажлыг “ОХЬ УС” ХХК боловсруулсан. Мөн “Ундрага Өмнөговь” ХХК нь 2013 оны 5 сард унд-ахуйн усанд зориулж уурхайн кэмийн ойролцоо гүний худаг өрөмдөж унд-ахуйн усны хэрэгцээг хангах усны эх үүсвэрийг тогтоосон байна. Уурхайн кэмийн унд-ахуйн усны хэрэгцээнд шаардлагатай усыг гүний худгаас хангадаг ба ажилчдын өдөр бүрийн хэрэглээнд савлагаатай цэвэр усыг ажилчдын хүссэн хэрэглээгээр нь өгч үйлчилдэг. Гүний худаг нь уурхайн кемпээс зүүн зүгт (N- 43001'08.6”, E-101017'39.4”, ELV-1553) байрлана. Харин бусад хэрэгцээний усыг уурхайн шүүрлийн усан санд тунгаасан уснаас соруулан авч ашиглана.

Шүүрлийн ус зайлуулалт: Уулын малталтууд руу нэвчин орж ирэх усыг сувгаар дамжуулан зумфэнд хуримтлуулан насосоор шавхан зайлуулна. Зумфэнд хуримтлуулсан шүүрэлтийн усыг даланруу насосоор татаж, ил уурхайн зам усалгаа болон техникийн усны хэрэглээнд ашиглахаар төсөлд тусгасан.

Ус татах тооцоо: Шүүрлийн ус шавхан зайлуулахад 8 цагийн турш бүрэн шавхах хүчин чадалтай цагийн бүтээл 44.5м³/цаг, GODWIN150 маркийн насос ашиглаж байна.

Харилцаа холбоо: Уурхайн талбайд хиймэл дагуулын антенн суурилуулж интернэт ашиглаж байгаа бөгөөд интернэт, мобиком сүлжээ ашиглаж байна.

Зам харилцаа: Зам харилцааны хувьд Улаанбаатар хотоос баруун урагш Өмнөговь аймгийн Өмнөговь аймаг хүртэл 570 км, Өмнөговь аймгийн төвөөс Баяндалай хүртэл 130 км хүртэл засмал замтай, Ноён сум Уурхай хүртэл 100 км-т орших орон нутгийн шороон замаар холбогддог.

Орд нь дэд бүтэц хөгжиж буй бүс нутагт хамаарагдах бөгөөд хамгийн ойрхон хилийн боомт баруун урагш Өмнөговь аймгийн Гурван тэс сумын Шивээ хүрэнгийн боомт хүртэл 140 км бөгөөд тус нүүрсний уурхайгаас Нарийн сухайт- Шивээ хүрэн чиглэлийн авто замын 98.4км, 2 зурвастай, улсын чанартай, орон нутгийн замын Техник эдийн засгийн үндэслэлийг “Эн Би Си Си” ХХК-аар 2013 онд хийлгэж, Зам тээврийн сайдын 2013 оны 05 дугаар сарын 06 -ны өдрийн 106 дугаар тушаалын хавсралтад заасан солбилцлын дагуу батлагдсан.

Уурхайн барилга байгууламж: Хар сэрвэгэн уурхайн нь “Баруун Ноён Уул-1” уурхайн барилга байгууламжуудыг түшиглэн үйл ажиллагаа явуулдаг хэмжээг дараах хүснэгтээс харна уу.

Хүснэгт 1. Уурхайн барилга байгууламжийн мэдээлэл

№	Барилга байгууламж	Бүрэлдэхүүн	Хүчин чадал
1	Ажилчдын хотхон	Гэр	450 хүн
2	Засварын төв		1470 м ²
3	Уурхайн оффис		344 м ²
4	Лаборатори	Дээж бэлтгэлийн байр	112 м ²
		Шинжилгээний лаборатори	139 м ²
5	Гаалийн хяналтын талбай	Гаалийн хяналтын оффис	60 м ²
		Пүү, хянагчийн байр	150 тонн
6	Тэсрэх материалын агуулах		80 тонн
7	Бохир ус цэвэрлэх байгууламж		250 хүний ахуйн ус
8	Шагахуун түгээх станц		100 тонн

Уурхайн кэмп: Одоогийн байдлаар уурхайн нийт ажилчид түр кэмп буюу ойролцоогоор 600 гаруй хүн амьдрах 150 гаруй ширхэг гэрт амьдарч, байрлаж байна. Оффисын барилгын өргөтгөлийн ажлыг эхлүүсэн ба удахгүй уурхайн хотхоны барилгын ажлыг эхлэхээр төлөвлөөд ажиллаж байна.

Зураг 2. Уурхайн хотхоны харагдах байдал

2. ТУХАЙН ОНЫ УУЛЫН АЖЛЫН ГҮЙЦЭТГЭЛИЙН ТОВЧ ТАНИЛЦУУЛГА

2023 оны 3-р улирлын байдлаар уурхайгаас 314,632 тонн нүүрс олборлосноос 590,493 тонн нүүрс экспортод борлуулсан байна. 2023 оны бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийг өмнөх онуудтай харьцуулсан байдлаар доорхи хүснэгтэнд харуулав.

Хүснэгт 2. 2023 онд гүйцэтгэсэн үйлдвэрлэлийн мэдээ

Үйлдвэрлэлийн мэдээ	Нэгж	2019	2020	2021	2022	2023 /3-р улирлын байдлаар/
Ил уурхайн нийт олборлосон материал буюу уулын цул /хөрс, нүүрс нийлсэн хэмжээ/ Үүнээс:	м3	6,915,983.4	3,548,841	7,035,715	1,232,941	9,068,547
Хөрс хуулалт	м3	6,700,000.0	3,438,064	1,023,200	1,218,964	8,852,531
Шимт хөрс хуулалт	м3	185,000.0	79,869	82,560	4,086	3,272
Нүүрс олборлолт	тн	313,176.0	160,627	241,712	14,343	308,479
Экспортод гаргасан нүүрс	тн	335,820.4	178,300	189,601	0	0

График 1. Хөрс хуулалт болон шимт хөрсний харьцуулсан мэдээлэл

3. 2023 ОНЫ БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ЗАРДЛЫН МЭДЭЭЛЭЛ

“Энхтунх Орчлон” ХХК-ийн Хар сэрвэгэн нүүрсний төслийн хүрээнд, 2023 оны байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх ажилд нийт **112,440,000** (Зуун арван хоёр сая дөрвөн зуун дөчин мянга) төгрөг зарцуулахаар төлөвлөсөн. Уурхайн бүхий л үйл ажиллагааны явцад хийгдэх байгаль орчныг хамгаалах төлөвлөгөөний арга хэмжээ болон түүнд зарцуулагдах зардлыг хүснэгтээр нэгтгэн үзүүлэв.

Хүснэгт 3. 2023 оны байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний зардлын задаргаа

д/д	Зардлын зүйл	Төлөвлөсөн зардал
1	Сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний зардал	7,900,000
2	Нөхөн сэргээлт	5,000,000
3	Биологийн олон янз байдлыг дүйцүүлэн хамгаалах арга хэмжээ	44,000,000
4	Нүүлгэн шилжүүлэлт, нөхөн олговор	-
5	Археологийн судалгаа, авран хамгаалах арга хэмжээ	-
6	Осол, эрсдлийн менежемент	240,000
7	Хог хаягдлын менежмент	20,800,000
8	Орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөр	10,500,000
	Байгаль орчны удирдлага	22,000,000
	БОМТ-г тайлагнах	2,000,000
	Нийт зардал /сая.төг/	112,440,000

Монгол улсын Ашигт малтмалын тухай хуулийн 38 дугаар зүйлийн 1.8-д заасны дагуу холбогдох төрийн захиргааны төв байгууллагын байгаль орчныг хамгаалах сангийн дансанд байгаль орчныг хамгаалах зардлын 50% болох 56,220,000 төгрөгийг нөхөн сэргээлтийн барьцаа болгож төлөх юм.

4. СӨРӨГ НӨЛӨӨЛЛИЙГ БУУРУУЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ БИЕЛЭЛТ

БОМТ-нд байгаль орчинд үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах нийт 5 бүлгийн 10 төрлийн үйл ажиллагаа төлөвлөсөн бөгөөд бүгд хэрэгжсэн гэж үзэж байна. Хэрэгжилтийг Хүснэгт 4-д товч байдлаар дурьдсан бөгөөд дэлгэрэнгүй мэдээллийг мөн тайланд оруулсан болно.

Хүснэгт 4. Сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний төлөвлөгөө биелэлт

№	Чиглэл	Урьдчилан сэргийлэх бууруулах, арилгах арга хэмжээ	Хамрах хүрээ	Хэмжих нэгж	Тоо хэмжээ	Хэрэгжүүлэх давтамж	Биелэлт
1	1	Уурхайн үйл ажиллагааны үе шатанд замын гадаргуу болон уурхайн орчны тоосжилт их босдог газруудыг уурхайн ухлагаас гарч байгаа шүүрлийн усыг ашиглан услах, тоосжилт дарах.	Төслийн үйл ажиллагааны хэмжээнд	Нэгж усалгаа	Уурхайн олборлолт, Цаг агаарын байдлаас шалтгаалж уялдаж хийгдэнэ	Уурхайн олборлолттой уялдаж жилийн турш.	Уурхайн талбай доторх замууд, нүүрс тээврийн замын тогтмол усалгааг дулааны улиралд 24 цаг, хүйтний улиралд шаардлагатай тохиолдолд хийж байна. 2023 оны 9-р дүгээр сарын байдлаар нийт 38,120 м ³ усыг зам усалгаанд ашигласан. Дэлгэрэнгүйг тайлангийн 4.1 Тоосжилтыг бууруулах зорилгоор усалгаа хийх бүлгээс дэлгэрүүлэн харна уу.
	2	Дотоод орчны агаарын чанарын хэмжилтийг албан байр, талбай дээр ажиллаж байгаа машин техникийн кабин, ажилчдын гэр дотор хийх. /Хэмжилтийн үр дүн MNS 4990:2015 стандарт/	Уурхайн талбай дээр ажиллаж байгаа машинтехник	Нэгж хэмжилт	4	Улиралд нэг удаа	2023 онд Дотоод агаарын хэмжилтийн Эрүүл ахуйч улиралд нэг удаа хийж ажилласан. Уурхайн бүх техник тоног төхөөрөмж дээр хийгдээгүйч түүврийн аргаар хэмжилтийг хийсэн. Тайлангийн 4.2 дотоод орчны агаарын чанарын хэмжилт бүлэгт хэмжилтийн үр дүнг харуулав.

“Энхтунх Орчлон” ХХК-ийн 2023 онд хэрэгжүүлсэн байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний биелэлтийн тайлан

2	3	Газрын болон гадаргын доорхи ус	Шүүрлийн усны хэрэглээний бүртгэл хийх	Төслийн үйл ажиллагааны хэмжээнд	Нэгж тайлан	12	Сар бүр	Уурхайн шүүрлийн усны хэрэглээний бүртгэлийг тогтмол хийж ажиллаж байна. Мөн хэрэглээг сар бүр гаргаж орон нутагт усны тайланг хүргүүлж байгаль хамгаалагчаар баталгаажуулан төлбөрийг тухай бүрд төлж ажилласан юм. Ус хэрэглээний бүртгэл хөтөлсөн хэдий ч усны төлбөрийг усны дүгнэлтэд заасан хэмжээгээр урьчилан төлсөн. Дэлгэрэнгүйг 4.3 Усны хэрэглээнд шүүрлийн ус ашиглах хэсэгт харуулав.
	4		Унд ахуйн усны хэрэглээг зөв зохистой ашиглах талаар ажилчидад сургалт орох	Төслийн үйл ажиллагааны хэмжээнд		1	Тайлант жилд	Усны зохистой ашиглалтын талаар мэдлэг олгох сургалтыг 140 ажилтанд өгсөн байна. Мөн уурхайн хэмжээнд усаа хэмнэх уриалга болгосон стикерүүдийг хэвлэж уурхайн суурингийн хэмжээнд шаардлагатай газруудад байрлуулсан. Тайлангийн 4.4-т Унд ахуйн усны хэрэглээг зөв зохистой ашиглах талаар ажилчидад сургалт орох хэсгээс үзнэ үү.
3	5	Хөрсөн бүрхэвч	Орон нутгийн зам болон уурхайн бүс орчимд олон салаа зам гаргаж хөрс талхлагдахаас сэргийлж жолооч нарт давтан зааварчилгаа өгөх	Сумын чиглэлд	хүн		6 сард	Нийт орон чиглэлд явсан олон удаагийн зорчигч хөдөлгөөнд олон салаа замаар гаргахгүй байх талаар зааварчилгаа өгч олон салаа зам үүссэн хэсэгт хаалт хийж дэлгэрэнгүй бүртгэлийн 4.5 хэсгээс. Олон салаа зам үүсгэсэн хэргүүдийн хэсэгчилэн хаах арга хэмжээнүүдийг авсан.
	6		Хөрс бохирдуулагч хөрсөнд алдагдсан тохиолдол бүрт саармагжуулах, цэвэрлэх арга хэмжээ авах	Хаягдал тос хадгалах талбай орчим	м ³	Төлөвлөх боломжгүй		Жилийн турш

“Энхтунх Орчлон” ХХК-ийн 2023 онд хэрэгжүүлсэн байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний биелэлтийн тайлан

	7		ШТМ хөрсөнд алдагдсан үед хусаж авах, саармагжуулах, цэвэрлэх арга хэмжээ авах, шаардлагатай багаж материалыг бэлтгэх /элс, хүрз, ус, саармагжуулагч бодис гэх мэт/	Төслийн талбай	м ³	-	Жилийн турш	ШТС-ын талбайд асгаралтад ашиглах ШТМ шингээгч, цэвэрлэх материал “spill kit”-ын хангаж байна. 2023 онд нийт 10 уут “spill kit”, 10 уут техникийн сода мөн асгаралтын иж бүрдлийг худалдан авалт хийгдэж Засварын газар болон ШТС асгаралтын эрсдэл өндөр 2 байршилд байршуулж ажилсан. Дэлгэрэнгүйг тайлангийн 4.7 ШТМ шингээгч, цэвэрлэх материалын хангамж бүлгээс харна уу
4	8	Газрын хэвлий	Уурхайн ашиглалт, дэд бүтцийн хэмжээнд эвдэгдэж байгаа газрын хэмжээг тодорхойлох, бүртгэл хөтлөх	Төслийн хэмжээнд	га		Жилийн турш	Хөндөгдсөн талбайн бүртгэлийг хөтлөх ажлуудыг өмнөх жилүүдийн адилаар үргэлжлүүлэн бүртгэж байна. 09 дүгээр сарын байдлаар нийт эвдэгсэн газрын хэмжээг тодорхойлон 2023 онд нийт 51,58 га талбайг хөндөж ашигласан байна. Дэлгэрэнгүйг тайлангийн 4.8 Эвдэгдсэн газрын бүртгэл бүлэгт дэлгэрүүлэн оруулав.
5	9	Ургамлан бүрхэвч	Уурхайн тэлэлтийн явцад олон тооны машин техник ажиллах тул тэдгээрийн хөдөлгөөний чиглэл явах маршрутыг нарийн төлөвлөж, уурхайн тэлэлт хүртэл уурхайн олборлолт эхлэхээс өмнө шинээр зам тавих	Төслийн талбайн хэмжээнд	км	-	Жилийн турш	Уурхайн үйл ажиллагаа зогсонги байсантай холбоотойгоор 2023 оны шинээр 2 замыг тавьсан бөгөөд шимт хөрсийг хуулж газар хөндөх зөвшөөлийг бөглөсөн болно. Дэлгэрэнгүйг тайлангийн 4.9 уурхайн олборлолт эхлэхээс өмнө шинээр шороон зам тавих хэсэгт оруулав.
	10		Өмнөх жилүүдэд тарьсан модны усалгааг тогтмол гүйцэтгэх	Уурхайн орчинд байгаа ногоон байгууламж	га	1	4 - 10 сард	Өмнөх жилүүдэд болон тухайн онд тарьсан мод, ногоон байгууламжийн усалгааг тогтмол байнга хийж ажиллаа. Нийт ногоон байгууламжийн усалгаанд 09 дүгээр сарын байдлаар 2540 м ³ ус ашигласан билээ. Өмнөх жилүүдэд тарьсан модны усалгааг тогтмол гүйцэтгэх 4.10 хэсэгт дэлгэрэнгүй мэдээлэлийг оруулсан.

4.1 Тоосжилтыг бууруулах зорилгоор усалгаа хийх

Уурхайн үйл ажиллагаа 2023 оны 01 дүгээр сарын 01-нээс 09 дүгээр сарын 30-ны байдлаар ХС уурхайд нийт **38,120 м³** усыг зам усалгаа буюу тоосжилт дарах үйл ажиллагаанд ашигласан. Уурхайн питүүдийн замын усалгааг аль болох ямар ч тохиолдолд тоосжилт босохгүй байх тал дээр анхаарч ажилладаг. Нүүрс тээврийн 98 км замыг 6 компанийн 11 машин усалгаа хийж ажиллаж байна. Нэг машин өдөрт дундаар 9 орчим км замын усалгааг хариуцан хийж байгаа. Нүүрс тээврийн замд бас нэг хүндрэл нь цаг агаарын хуурайшилттай халуун нартай өдрүүдэд замын усалгаа гүйцэхгүй тоосжилт үүсэх нөхцөл байдал үүсдэг үүнийг аль болох бага байлгах үүднээс тээврийн замын усалгааны асуудлыг замын инженерээр дамжуулан гүйцэтгэгч компаниудад тогтмол хэлж шаардаж байна.

Зураг 3. Зорчих хөдөлгөөн их хэсгүүдэд усалгаа хийж буй байдал

No	Company	Truck capacity	Location	Water source
1	DTA Khansh LLC	20,000 L	0-12Km	Mine infiltration water
2	DTA Khansh LLC	23,000 L	12-22km	Well at 30km
3	Chandmani Gobi	20,000 L	22-36km	well at 50km
4	Chandmani Gobi	23,000 L	36-50km	Well at 30km and 50km
5	Yagaany Undarga		50-60km	Well at 50km
6	Uzesgeleit Eh LLC	20,000 L	60-68km	Old oovot well
7	Uzesgeleit Eh LLC	25,000 L	68-76km	Old oovot well
8	Ovoot Committee	15,000 L	76-83km	Well at 84km
9	Ovoot Committee	22,000 L	83-91km	Well at 84km
10	Suhaityn Shugui	20,000 L	91-98.4km	Well at 84 km

Зураг 4. Нүүрс тээврийн замын батлагдсан маршрут болон усалгаа хийх хуваарь

4.2 Дотоод орчны агаарын чанарын хэмжилт

Уурхайн кемп, оффис болон олборлолт хийж байгаа техникүүдэд Dusttrak тоос хэмжигч багажаар PM 2.5, PM 10 филтерээр хэмжилтийг улиралд 1 удаа буюу 4 удаа хийсэн. Хэмжилт хийсэн цэг улирал бүр харилцан адилгүй байна. Зарим хэмжилтын дүн стандартаас давсан байгаа нь тухайн үед агаар тоосжилт ихтэй, салхи, шуургатай байсантай холбоотой юм.

Хүснэгт 5. Дотоод агаарын чанарын бүртгэл

Location	Date	Company	PM_2.5(mg/m3)			PM_10(mg/m3)			Time
			Average	Max	Min	Average	Max	Min	
Office	20230209	TU	0.047	0.98	0.005	0.108	0.84	0.04	30 min
Laboratory	20230209	TU	0.048	0.087	0.021	0.045	0.08	0.03	30 min
Workshop	20230211	KARS	0.136	0.181	0.114	0.142	0.183	0.118	30 min
Workshop	20230211	TGD	0.178	0.5	0.136	0.297	0.703	0.203	30 min
Tarper	20230211	TU	0.094	0.289	0.034	0.459	2.22	0.091	30 min
Camp	20230210	TU	0.022	0.039	0.018	0.049	0.073	0.039	30 min
Pit	20230210	TU	0.095	0.694	0.017	0.189	0.477	0.082	30 min
Wastedump	20230210	TU	0.03	0.185	0.005	0.832	5.7	0.012	30 min
Rom/780-5 loader	20230408	Hera	0.9	8.48	0.165	0.89	5.95	0.256	30 min
Dump truck/ST173	20230318	TGD	0.201	0.296	0.139	0.283	10.3	0.1	30 min
Dump truck/ST187	20230315	KARS	0.238	1.13	0.073	2.07	10.6	0.066	30 min
Dump truck/ST70	20230315	KARS	0.589	4.44	0.056	0.885	4.95	0.037	30 min
Dump truck/ST09	20230316	KARS	0.359	1.43	0.01	0.493	2.19	0.117	30 min

Зураг 5. Дотоод агаарын чанарын хэмжилтүүд хийсэн байвал

4.3 Усны хэрэглээнд шүүрлийн ус ашиглах

Шүүрлийн усыг зам усалгаа, хайгуулын ажил болон ногоон байгууламж, мод усалгаа гэх мэт усны хэрэглээнд хэрэглэсэн. Ашигласан шүүрлийн усыг Хүснэгт 7-д харуулав. Сар бүрийн хэрэглээний нэгдсэн тайланг орон нутгийн байгаль хамгаалагчид хүргүүлж төлбөрийг төлсөн юм.

Хүснэгт 6. Шүүрлийн ус ашиглалтын бүртгэл

Сар	Хайгуулын ажилд	Дотоод зам усалгаанд	Ногоон байгууламжийн усалгаанд	Нийт ашигласан шүүрлийн ус /м3/
1-р сар	0	0	0	0
2-р сар	0	0	0	0
3-р сар	0	0	0	0
4-р сар	0	4,900	0	4,900
5-р сар	0	3,840	0	3,840
6-р сар	0	4,180	0	4,180
7-р сар	4,780	5,620	2540	12,940
8-р сар	0	9,700	0	9,700
9-р сар	0	9,880	0	9,880
10-р сар	0	0	0	0
11-р сар	0	0	0	0
12-р сар	0	0	0	0
Нийт	4,780	38,120	2,540	45,440

График 2. Шүүрлийн ус ашиглалтыг саруудаар харьцуулсан байдал

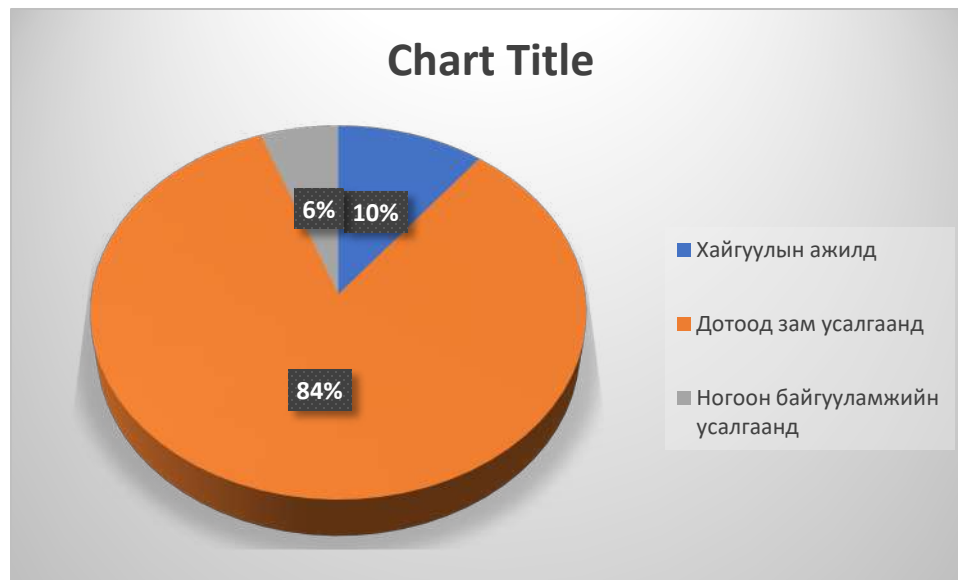

График 3. Шүүрлийн ус ашиглалтыг харьцуулсан байдал /1-9 сар/

4.4 Унд ахуйн усны хэрэглээг зөв зохистой ашиглах талаар ажилчидад сургалт орох

Усны зохистой ашиглалтын талаар мэдлэг олгох сургалтыг үйлчилгээний болон гал тогооны, гэрээт компаний нийт 3 удаагийн 140 ажилтанд сургалт зохион байгуулсан. 2023 оны унд ахуйн хэрэглээнд ус ашиглаагүй болно.

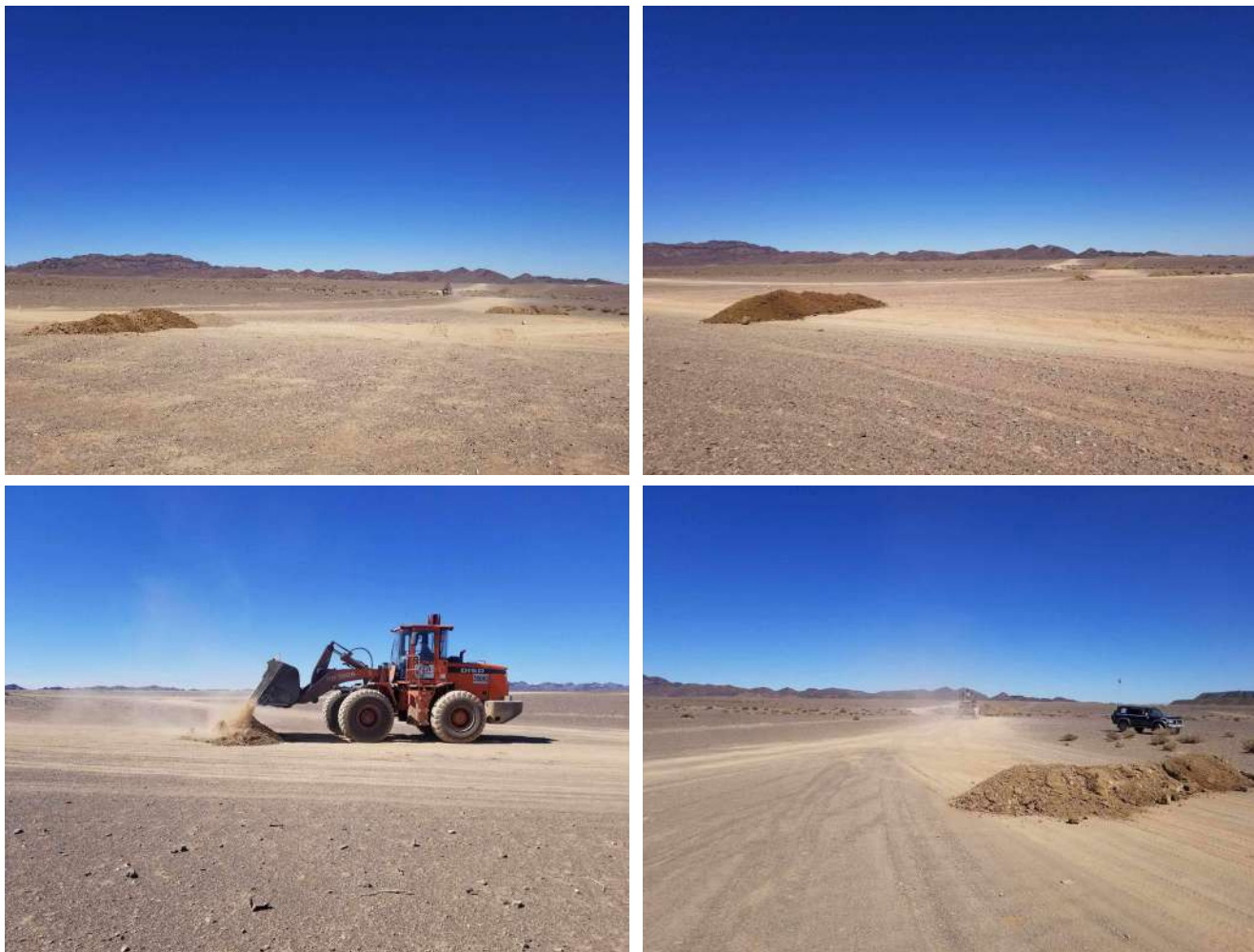
График 4. Сургалтанд хамрагдсан байдал

4.5 Орон нутгийн зам болон уурхайн бүс орчимд олон салаа зам гаргаж хөрс талхлагдахаас сэргийлж зааварчилгаа өгөх

Орон нутгийн замаар зорчих ажилчидад олон зам үүсгэхээс урьдчилан сэргийлж Ноён сумын чиглэлд явсан зорчигчидод зааварчилгаа өгч бүртгэл хөтөлсөн ба 2023 оны байдлаар 102 удаагийн зорчин хөдөлгөөнд зааварчилгаа өгч гарын үсэг зуруулж ажилласан юм. Орон нутгийн чиглэлд зөвхөн уурхайн ажилчидаас гадна нүүрс тээврийн жолооч нарийн жижиг тэрэгнүүд нүүрс тээврийн үндсэн замаас олон салаа зам үүсгэсэн хэсгийг олон удаагийн давтамжтай хаалт хийж даланг өндөрлөсөн. Орон нутагруу тээврийн хэрэгсэлээр зорчих хөдөлгөөн хийж зааварчилгаа авсан ажилчидын бүртгэлийг тайланд хавсаргав.

Зураг 6. Нүүрс тээврийн машины жолооч нар жижиг тэрэгээр уурхайд ирэхдээ олон салаа зам үүсгэж явсан хэсгүүдийн замыг хааж зориулалтын зогсоол хийж машинуудыг байршуулдаг болов

Зураг 7. Уурхайн талбайгаас гараад олон салаа зам үүсгэсэн хэсгүүдэд шороо асгаж зам хаасан байдал

4.6 Хөрс бохирдуулагч хөрсөнд алдагдсан тохиолдол бүрт саармагжуулах, цэвэрлэх арга хэмжээ авах

ШТС-ын талбайн асгаралтад ашиглах ШТМ шингээгч, цэвэрлэх материал болох “spill kit”, техникийн сода, элс, үртэс зэргийг ашиглан саармагжуулалт хийж байна. Мөн ШТС, Засварын байрны цемент дээр тос масло, түлш асгарсан тохиолдолд “spill kit”, үртэс ашиглах, хөрсөн дээр асгаралт үүссэн тохиолдолд хүнсний сода, элс ашиглан саармагжуулах ажлыг хийж байна. 2023 онд томоохон 2 удаагийн асгаралт үүссэн ба тухайн үед цэвэрлэх арга хэмжээг даруй авсан юм. Мөн жижиг хэмжээний асгаралтуудыг тухай үед нь саармагжуулж ажилласан. Ямар нэгэн байдлаар асгаралт үүсгэхгүй байх талаас нь сургалтууд болон ажлын байрны үзлэгээр анхааруулж ажиллаж байна. Мөн хөрс, агаарын бохирдол ихээр үүсгэгч уурхайн хэмжээнд зориулатын бус 9 нүхэн жорлон байсанг буулгаж стандартад нийцсэн соруулдаг Эко модон жорлонгоор солив.

Зураг 8. Асгаралт үүссэний өмнө ба дараах байдал

Зураг 10. Хөрсөн дээр бага хэмжээний асгаралт үүссэн үед техникийн содаар цэвэрлэж буй байдал

Зураг 9. Хөрс орчны бохирдол үүсгэсэн стандартын бус нүхэн жорлогийн оронд Эко соруулдаг 00 болгон өөрчиллөө

4.7 ШТМ шингээгч, цэвэрлэх материалын хангамж

ШТС, засварын талбайн асгаралтад ашиглах ШТМ шингээгч, цэвэрлэх материал “spill kit”, асгаралтын иж бүрдэл, -ын хангаж байна. 2023 онд нийт 10 уут “spill kit”, 10 уут техникийн сода мөн асгаралтын иж бүрдэл, элс, үртэс зэргийн худалдан авалт хийгдэж Засварын газрууд, ШТС зэрэг асгаралтын эрсдэл өндөр байршилд байршуулж ажилласан.

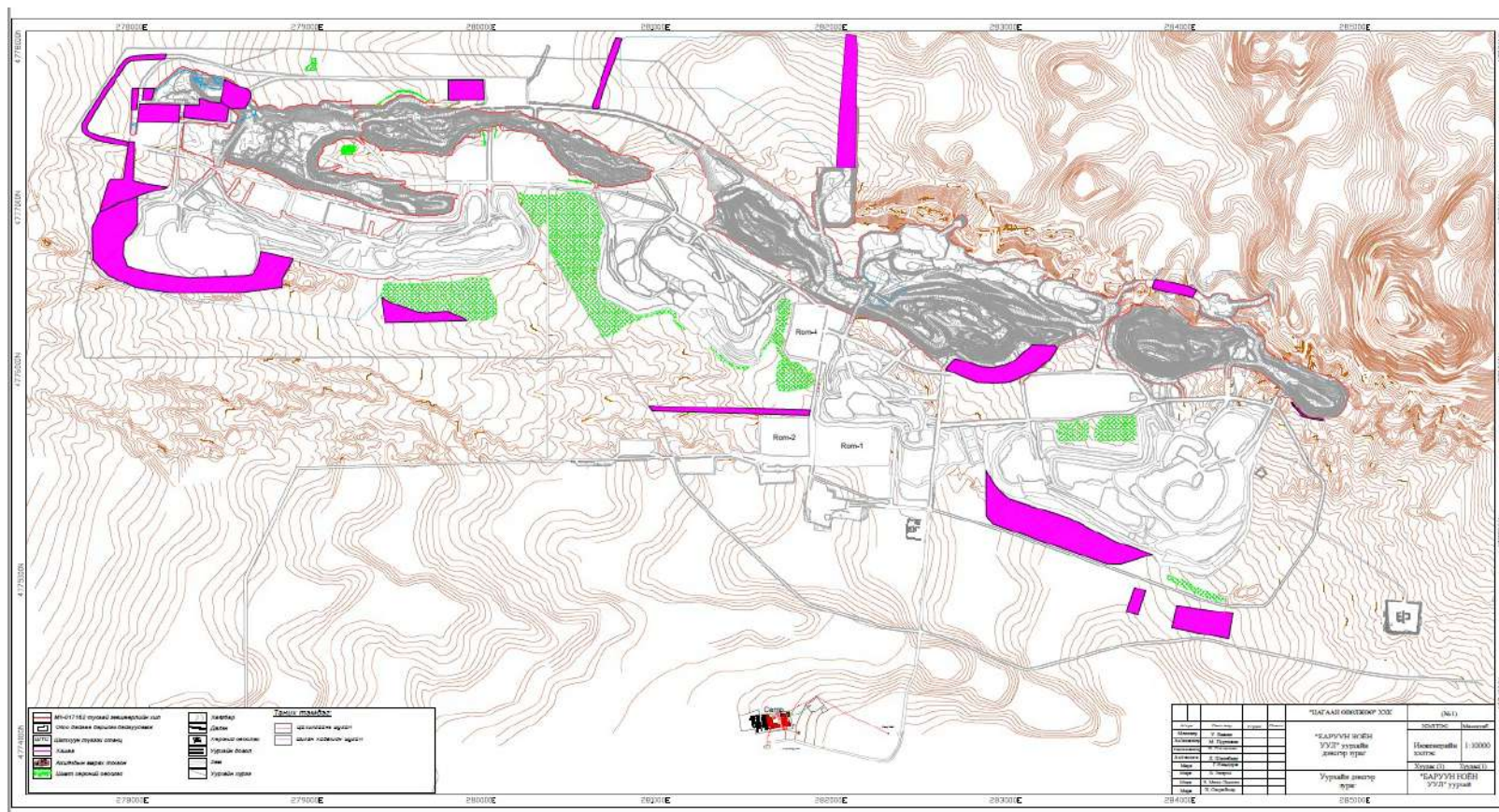
Зураг 11. 2023 онд уурхайд хангагдсан асгаралт саармагжуулах материалын төрлүүд

Зураг 12. Засварын талбайнуудад асгаралтын иж бүрдэл байршуулсан байдал

4.8 Эвдэгдсэн газрын бүртгэл

Хөндөгдсөн талбайн бүртгэлийг хөтлөх ажлуудыг өмнөх жилүүдийн адилаар үргэлжлүүлэн бүртгэж жилийн эцсийн тайлангуудад тайлагнаж байна. 2023 онд нийт 51,58 га талбайг 21 удаагийн газар хөндөх зөвшөөрлийн маягт бөглөж газар хөндөж ашигласан байна. БНУ уурхайн болон ХС уурхайн хамтад бүртгэл хөтөлсөн юм. Газар хөндөх зөвшөөрлийн тухай бүрд маркшейдертай хамт бөглөж явж байна.

Зураг 13. 2023 онд шинээр хөндөгдсөн газрын мэдээлэл /Тод ягаанаар тэмдэглэсэн газар/

Хүснэгт 7. Эвдэрсэн газрын нийт хэмжээ, 2023 оны 09 дүгээр сарын 30-ны байдлаар

Licence - MV_19149			
	Location	Disturbed Area (ha)	Date of Clearing Work
	JTD Cumulative at end of previous period	77.24	12/31/2022
	JTD Cumulative at end of current period	49.52	01/01/2023-07/31/2023
	Current period summary		
1	Pit6 Extend	0.88	30/09/2023
2	Pit3-WD Extend	0.55	30/09/2023
3	Trench	0.63	
	Period Total	2.06	
	JTD Cumulative at end of current period	128.82	30/09/2023

4.10 Өмнөх жилүүдэд тарьсан модны усалгааг тогтмол гүйцэтгэх

Сөрөг нөлөөллийг бууруулах ажлын хүрээнд уурхайн орчимд тарьсан модны арчилгаа усалгааг тогтсон хуваарь гаргаж услах ажлыг хийсэн. Усалгааг хувиарын дагуу тогтмол кемпийн модыг 3 хоногтоо нэг удаа, уурхайн үүдний хэсэгт тарьсан модыг 2 хоногт 1 удаа, биологийн нөхөн сэргээлтийн талбай болон модыг өдөр бүр услах ажлыг хийж хэргэжүүлсэн. Мөн уурхайн үүдний хэсэгт 200 гаруй сухай, хайлаас модыг хашаа, усны танк, усалгааны системийн хамт хийлээ. Өнгөрсөн жил уурхайн хотхоны мод хашаагүй байсанаас мал их орж идсэн модны ургалтанд сөрөг нөлөө үзүүлсэн ихэнх мод үхжих байдалтай болсон байна. Кемпийн баруун талд тарьсан модны хашаа барьж тогтмол усалсанаас ургалтад сайнаар нөлөөлсөн. 2023 оны 09 дүгээр сарын байдлаар 2540 м³ усыг ногоон байгууламжийн усалгаанд зарцуулсан байна. Усалгааг 05 дугаар сарын эхнээс эхэлж хийсэн бөгөөд ногоон байгууламжийн усалгаанд намираа болон дуслын усалгааны аргыг хэрэглэснээс ус зарцуулалт маш багассан юм.

Зураг 15. Уурхайн хотхоны орчинг сайжруулах зорилгоор намираа усалгаа ашиглаж зүлэгжүүлэлтын ажлыг хийв.

Зураг 16. Уурхайн орчинд тарьсан ногоон байгууламжийн усалгаа хийгдэж буй байдал

Зураг 17. 2022 онд хийсэн биологийн нөхөн сэргээлтийн усалгаа арчилгааг 2 дах жилдээ хийжэ ажилласан

5. НӨХӨН СЭРГЭЭЛТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ БИЕЛЭЛТ

Хүснэгт 8. Нөхөн сэргээлийн төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн хураангуй

№	Нөхөн сэргээлтийн төрөл	Нөхөн сэргээсэн арга хэмжээ	Хэмжих нэгж	Тоо хэмжээ	Биелэлт
1	Шимт хөрс хуулах	Хөрсний үржил шимт хөрсийг үеийг хуулах	га	77.74	2023 оны 09-р сарын 30-ны байдлаар эвдрэлд орсон нийт 77.74 га талбайгаас үржил шимт хөрс хуулах, хадгалах ажил хийгдсэн. Шимт хөрсийг нийт 4 талбайд хадгалаж байна. 2023 онд шимт хөрсний овоолгыг хаягжуулалт хийж шимт хөрсний хуулалт хадгалалт дээр MNS стандартыг баримтлан ажиллаж байна. Дэлгэрэнгүйг тайлангийн 5.1 Үржил шимт хөрс хуулалт, хадгалалт бүлгээс харна уу

5.1 Үржил шимт хөрс хуулалт, хадгалалт

2023 оны уулын ажлын төлөвлөгөөнд нийт 60 га талбай уурхайн үйл ажиллагаанд өртөхөөр тусгагдсан. 2023 онд 09 дүгээр сарын 30-ний байдлаар нийт 51,58 га талбай уурхайн олборлолт тэлэтэнд өртөж **3272** м³ шимт хөрсийг хуулан хадгалаад байна. Уулын ажлын өртсөн талбай, дэд бүтэц ба инженерийн ажлуудын хүрээнд хөндсөн бүх талбайн орсон билээ. 2023 онд хуулсан шимт хөрснийг 2 овоолго дээр төвлөрүүлсэн.

Зураг 18. . Дотоод хяналтын ажилтны зөвлөсний дагуу шимт хөрсийг хаягжуулсан байдал

Зураг 19. 2023 оны шимт хөрсний хуулалт болон хадгалалтыг харуулсан байдал

6. БИОЛОГИЙН ОЛОН ЯНЗ БАЙДЛЫГ ДҮЙЦҮҮЛЭН ХАМГААЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай хуулийн 3-р зүйлийн 3.1.11-д "биологийн олон янз байдлыг дүйцүүлэн хамгаалах" гэж төслийн үйл ажиллагаанд өртөгдөн унаган төрх, хэв шинж, амьдрах орчноо алдсан биологийн олон янз байдлыг өөр газарт нөхөн хамгаалах, түүний ойролцоох газрын судалгааг хийх арга хэмжээг хэлнэ гэж тодорхойлсон байдаг. MV-017162 болон MV-019149 тоот тусгай зөвшөөрлийн талбайн орчимд биологийн олон янз байдлын судалгаа шинжилгээг 2018 онд мэргэжлийн байгууллага болох “Нээлхийн мандал” ХХК-аар гүйцэтгүүлсэн. 2022 онд Дүйцүүлэн хамгаалах арга хэмжээний хөтөлбөрийг мэргэжлийн байгууллага болон “Их монголын байгаль” ХХК хийлгэсэн ба 2023 онд тухайн төлөвлөгөөний хүрээнд эхний жилийн судалгааны ажлыг хийж хэрэгжүүлсэн.

Хүснэгт 9. Биологийн олон янз байдлыг дүйцүүлэн хамгаалах арга хэмжээний төлөвлөгөө биелэлт

№	Хэргэжүүлэх арга хэмжээ	Арга хэмжээний цар хүрээ	Тоо хэмжээ	Хамтран хэргэжүүлэгч	Биелэлт
1	Бэлчээрийн менежмент зохион байгуулж байгаа талбайг техноген үйл ажиллагаанаас хамгаалахын тулд / машины зам, эвдрэл, бохирдол/ “Энэ талбайд бэлчээрийн менежментийн арга хэмжээ явуулж байна” гэсэн утгатай пайз тавьж тэмдэгжүүлэх	Ноёны нуруу	6	Төсөл хариуцагч	Бэлчээрийн менежментийн цэгт “Энэ талбайд бэлчээрийн менежментийн арга хэмжээ явуулж байна” гэсэн утгатай самбарууд хийж байршуулав. Дэлгэрэнгүй мэдээллийг 6.1-р бүлгээс харна уу.
2	Зонхилох бэлчээрийн нэгж талбар бүрд ургамалжлын судалгааны мониторинг цэг байгуулна. Ойролцоогоор 6-аас багагүй цэгт	Ноёны нуруу	6	Төсөл хариуцагч	Биологийн олон янз байдлыг дүйцүүлэх хамгаалах ажлын хүрээнд Ноёны нуруу дагуу бэлчээрийн төлөв байдлыг судлах зорилгоор урт хугацааны мониторингийн 6 цэг байгуулж ажилласан. Дэлгэрэнгүй зурган мэдээллийг 6.2-р бүлгээс харна уу.

“Энхтунх Орчлон” ХХК-ийн 2023 онд хэрэгжүүлсэн байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний биелэлтийн тайлан

3	Мониторинг цэгт пайз хадах ажил	Ноёны нуруу	6	Төсөл хариуцагч	Бэлчээрийн төлөв байдлыг судлах зорилгоор урт хугацааны мониторингийн 6 цэг тус бүр дээр хаягжуулалтын ажлыг хийсэн. Зурган мэдээллийг 6.3 хэсэгт оруулав.
4	Бэлчээрийн мониторинг цэг бүрд 5,6,7,8,9,10-р саруудад дараах үзүүлэлтүүдээр -Зүйлийн бүрдлийн өөрчлөлт -Бэлчээрийн ургамалжлын бүрхцийн өөрчлөлт -Бэлчээрийн ургацын өөрчлөлт	Ноёны нуруу	6	Төсөл хариуцагч	Биологийн олон янз байдлыг дүйцүүлэх хамгаалах ажлын хүрээнд Ноёны нуруу дагуу бэлчээрийн төлөв байдлыг судлах зорилгоор урт хугацааны мониторингийн 6 цэг байгуулж тухайн цэгүүдэд 5, 6, 7, 8, 9, 10 саруудад ургамлын зүйлийн бүрдлийн шинж чанарын судалгааг хийж ажиллалаа. Зүйлийн бүрдэл, ургамлын бичиглэлийн талаар дэлгэрэнгүй мэдээллийг 6.4-р бүлэгт харуулсан.
5	Хөдөлгөөн мэдрэгч бүхий камераар амьтаны мониторинг судалгааг хийх	Ноёны нуруу	Тогтсон цэгүүд	Төсөл хариуцагч	Мөн 2022 онд хийлгэсэн Биологийн олон янз байдлыг дүйцүүлэн хамгаалах хөтөлбөрийн хүрээнд Ноёны нурууны дагуух тогтсон цэгүүдэд хөдөлгөөн мэдрэгч бүхий камераар амьтны мониторинг судалгааг хийхээр заасны дагуу 2023 онд Ноён сумын байгаль хамгаалагчаас хөдөлгөөн мэдрэгч 2 камер авч нийт 10 цэгт нэг дээр 25-30 хонгийн хугацаатай байршуулж ажиллаа. Дэлгэрэнгүй зурган мэдээллийг 6.5-р Хөдөлгөөн мэдрэгч бүхий камераар амьтаны мониторинг судалгаа хэсэгт оруулав.
6	Ган зудтай үед шаардлагатай газруудад биотехникийн арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэх	Ноёны нуруу	1	Төсөл хариуцагч	2023 оны 04 дүгээр сард Биотехникийн арга хэмжээнд Ноён сумын Байгаль хамгаалагч болон Идэвхитэн байгаль хамгаалагч нар, компаний байгаль орчны мэргэжилтэн, ажилчид хамтран Ноён сумын амьтадын байрлаж нутагладаг 10 цэгт 80 боодол өвсийг байршуулан Биотехникийн арга хэмжээг авч хэрэгжүүллээ. Дэлгэрэнгүй мэдээллийг 6.6-ийн биотехникийн арга хэмжээ хэсэг оруулалаа.

6.1 Энэ талбайд бэлчээрийн менежментийн арга хэмжээ явуулж байна

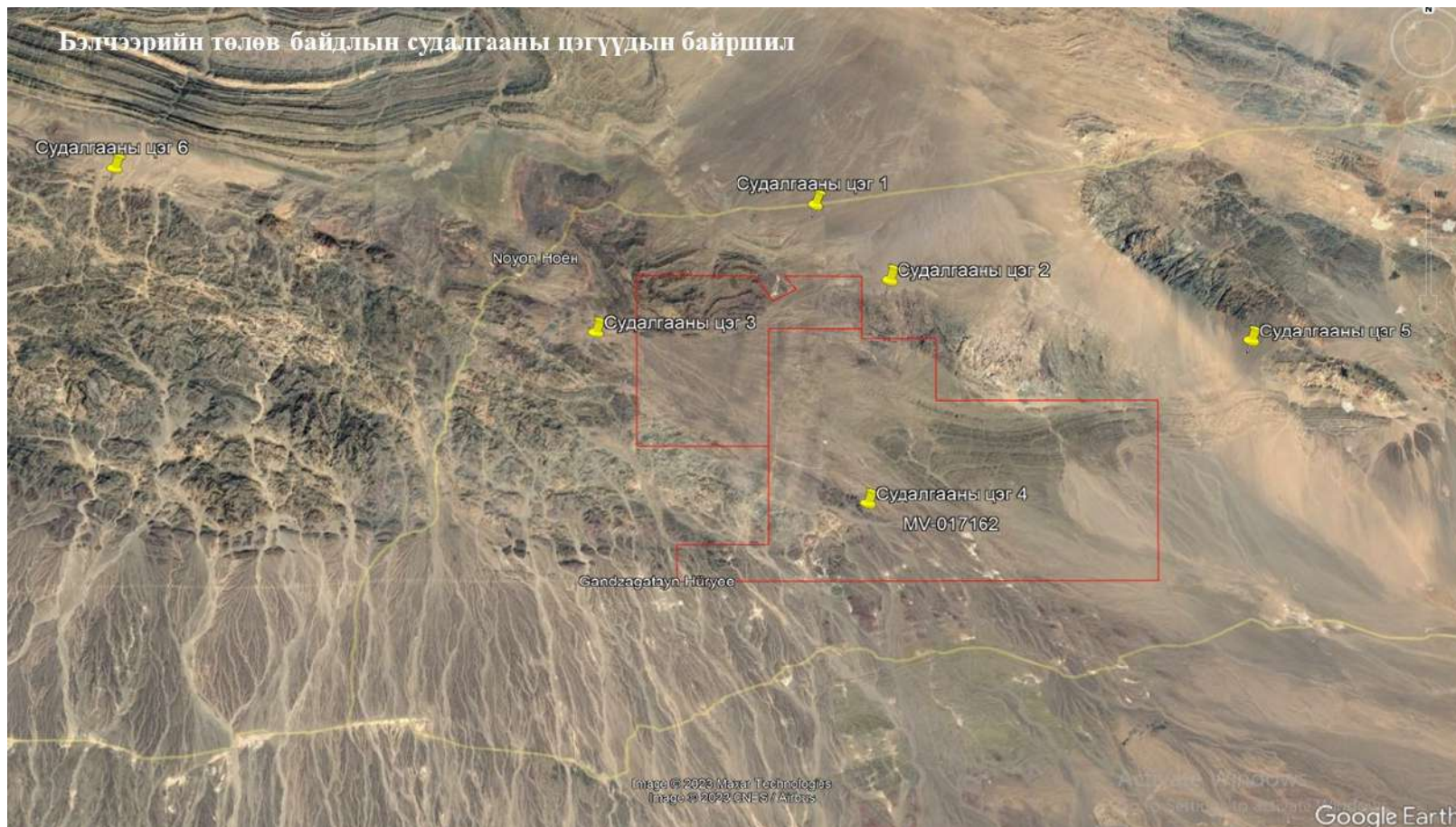
Бэлчээрийн менежментийн цэгт “Энэ талбайд бэлчээрийн менежментийн арга хэмжээ явуулж байна” гэсэн утгатай самбарууд хийж байршуулав.

Зураг 20. Бэлчээрийн төлөв байдлын судалгааны цэгүүдийн ойролцоо самбаруудыг байршуулав

6.2 Ургамалжлын судалгааны мониторинг цэгүүд

Биологийн олон янз байдлыг дүйцүүлэх хамгаалах ажлын хүрээнд Ноёны нуруу дагуу бэлчээрийн төлөв байдлыг судлах зорилгоор урт хугацааны мониторингийн 6 цэг байгуулж ажилласан. Цэг тус бүр 10м² талбайтай.

Зураг 21. . Бэлчээрийн төлөв байдлын судалгааны цэгүүдийн байршил

Зураг 22. Бэлчээрийн мониторингийн цэгүүдийг байгуулав.

6.3 Мониторинг цэгт пайз хадах ажил

Бэлчээрийн төлөв байдлыг судлах зорилгоор урт хугацааны мониторингийн 6 цэг тус бүр дээр хаягжуулалтын ажлыг хийлээ.

Зураг 23. Бэлчээрийн судалгааны цэгүүд тус бүрт пайз хадаж хаягжуулалт хийв.

6.4 Бэлчээрийн мониторинг цэг

Биологийн олон янз байдлыг дүйцүүлэх хамгаалах ажлын хүрээнд Ноёны нуруу дагуу бэлчээрийн төлөв байдлыг судлах зорилгоор урт хугацааны мониторингийн 6 цэг байгуулж тухайн цэгүүдэд 5, 6, 7,8,9,10 саруудад ургамлын зүйлийн бүрдлийн шинж чанарын судалгааг хийж ажиллалаа.

Хүснэгт 10. Бэлчээрийн судалгааны цэгүүд тус бүрт пайз хадаж хаягжуулалт хийв.

№	Судалгааны цэг	Ургамлын судалгааны газрын байршил /Координат/	Судалгааны хугацаа	Бэлчээрийн төлөв байдлын судалгааны цэгүүдийн гол зонхилох ургамал
1	Судалгааны цэг-1	N=43 ⁰ 10 ¹ 7.09 ^{II} E=102 ⁰ 17 ¹ 33.57 ^{II}	5, 6, 7, 8, 9, 10 сар	Монгол өвс-боролзой, холимог сөөгт,
2	Судалгааны цэг-2	N=43 ⁰ 8 ¹ 0.66 ^{II} E=102 ⁰ 20 ¹ 12.73 ^{II}	5, 6, 7, 8, 9, 10 сар	Монгол өвс-боролзойт, дэрст, бударгана
3	Судалгааны цэг-3	N=43 ⁰ 6 ¹ 34.02 ^{II} E=102 ⁰ 9 ¹ 13.70 ^{II}	5, 6, 7, 8, 9, 10 сар	Бударгана-шавагт, буйлст, харгана
4	Судалгааны цэг-4	N=43 ⁰ 1 ¹ 41.88 ^{II} E=102 ⁰ 33 ¹ 13.70 ^{II}	5, 6, 7, 8, 9, 10 сар	Баглуур-Монгол өвст, буйлс-харгана
5	Судалгааны цэг-5	N=43 ⁰ 19 ¹ 25.38 ^{II} E=102 ⁰ 33 ¹ 13.70 ^{II}	5, 6, 7, 8, 9, 10 сар	Буйлс-холимог сөөгт, дэрст
6	Судалгааны цэг-6	N=43 ⁰ 11 ¹ 3.29 ^{II} E=102 ⁰ 52 ¹ 29.99 ^{II}	5, 6, 7, 8, 9, 10 сар	Монгол өвс-боролзойт, дэрст

Ургамлын мониторинг судалгаанд даргаар аргуудыг хэрэглэлээ.

- Ургамлын зүйлийн бүрэлдэхүүн тодорхойлох
- Ургамлын бүрхэц /Халцгай, хад чулууны бүрхэц
- Ургацын өндөр тодорхойлох

Хүснэгт 11. Судалгааны цэг – 1 бэлчээрийн төлөв байдал

Бэлчээрийн хэв шинж Судалгааны цэг-1	Үзүүлэлт							
	Ургамлын бүрхэц %	Зүйлийн бүрэлдэхүүний тоо		Ургамлын талхагдлын бүрхэц %	Халцгай газрын хэмжээ %	Хад чулууны хэмжээ %	Хагдны хэмжээ %	Ургамлын өндөр /см/
	1м ² талбайд	1м ² талбайд	10м ² талбайд					
5 дугаар сар	20	2-3	3-5	6	70	10	0	5-10
6 дугаар сар	15	1-2	4	5	75	11	0	5-10
7 дугаар сар	35	2-3	5	6	70	15	0	5-10
8 дугаар сар	40	1-2	4	7	75	10	0	5-10
9 дугаар сар	12	2-3	4	7	70	15	0	5-10
10 дугаар сар	14	1-2	3	7	75	12	0	5-10
Дундаж	24,4	2-3	3-5	6,3	73	13	0	5

Зураг 24. Судалгааны цэг-1 дээр ажиллаж буй нь

График 5. Судалгааны цэг-1 ургамлын ерөнхий тархац /10м²/

Хүснэгт 12 Судалгааны цэг –2 бэлчээрийн төлөв байдал

Бэлчээрийн хэв шинж Судалгааны цэг-2	Үзүүлэлт							Ургамлын өндөр /см/
	Ургамлын бүрхэц %	Зүйлийн бүрэлдэхүүний тоо		Ургамлын талхагдлын бүрхэц %	Халцгай газрын хэмжээ %	Хад чулууны хэмжээ %	Хагдны хэмжээ %	
	1м ² талбайд	1м ² талбайд	10м ² талбайд					
5 дугаар сар	10	5	5	10	70	20	0	5-10
6 дугаар сар	10	5	5	10	70	20	0	5-10
7 дугаар сар	10	4	4	10	80	20	0	5-10
8 дугаар сар	10	4	4	10	80	20	0	5-10
9 дугаар сар	5	4	4	10	80	20	0	5-10
10 дугаар сар	5	4	4	10	80	20	0	5-10
Дундаж	7,5	4-5	5	10	75	20	0	5

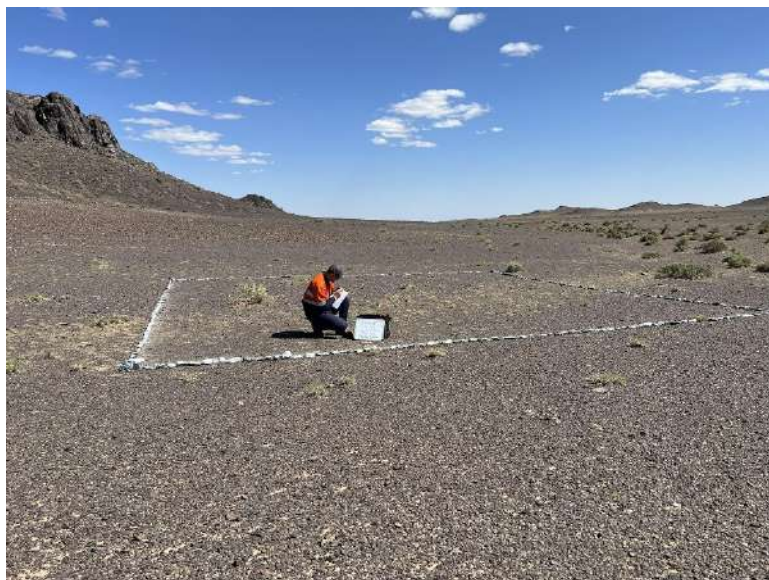
Зураг 25. Судалгааны цэг-2 дээр ажиллаж буй нь

График 6. Судалгааны цэг-2 ургамлын ерөнхий тархац /10м²/

Хүснэгт 13. Судалгааны цэг – 3 бэлчээрийн төлөв байдал

Бэлчээрийн хэв шинж Судалгааны цэг-3	Үзүүлэлт							Ургамлын өндөр /см/
	Ургамлын бүрхэц %	Зүйлийн бүрэлдэхүүний тоо		Ургамлын талхагдлын бүрхэц %	Халцгай газрын хэмжээ %	Хад чулууны хэмжээ %	Хагдны хэмжээ %	
	1м ² талбайд	1м ² талбайд	10м ² талбайд					
5 дугаар сар	35	5	5	30	50	20	0	5-20
6 дугаар сар	30	4	4	30	50	20	0	5-20
7 дугаар сар	30	4	4	25	50	20	0	5-20
8 дугаар сар	30	4	4	25	50	20	0	5-20
9 дугаар сар	30	4	4	25	50	20	0	5-20
10 дугаар сар	25	4	4	25	50	20	0	5-20
Дундаж	29	4-5	4-5	27,5	50	20	0	14

Зураг 26. Судалгааны цэг-3 дээр ажиллаж буй нь

График 7. Судалгааны цэг-3 ургамлын ерөнхий тархац /10м²/

Хүснэгт 14. Судалгааны цэг – 4 бэлчээрийн төлөв байдал

Бэлчээрийн хэв шинж Судалгааны цэг-4	Үзүүлэлт							
	Ургамлын бүрхэц %	Зүйлийн бүрэлдэхүүний тоо		Ургамлын талхагдлын бүрхэц %	Халцгай газрын хэмжээ %	Хад чулууны хэмжээ %	Хагдны хэмжээ %	Ургамлын өндөр /см/
	1м ² талбайд	1м ² талбайд	10м ² талбайд					
5 дугаар сар	25	3-4	4-6	40	40	20	0	5-20
6 дугаар сар	25	3-4	4-6	40	40	20	0	5-20
7 дугаар сар	25	3-4	4-6	40	40	20	0	5-20
8 дугаар сар	20	3-4	4-6	35	45	20	0	5-20
9 дугаар сар	20	3-4	4-6	35	45	20	0	5-20
10 дугаар сар	20	3-4	4-6	35	45	20	0	5-20
Дундаж	18	3-4	4-6	38	4.5	20	0	9,5

Зураг 27. Судалгааны цэг – 4 дээр ажиллаж буй нь

График 8. Судалгааны цэг – 4 ургамлын ерөнхий тархац /10м²/

Хүснэгт 15. Судалгааны цэг – 5 бэлчээрийн төлөв байдал

Бэлчээрийн хэв шинж Судалгааны цэг-5	Үзүүлэлт							
	Ургамлын бүрхэц %	Зүйлийн бүрэлдэхүүний тоо		Ургамлын талхагдлын бүрхэц %	Халцгай газрын хэмжээ %	Хад чулууны хэмжээ %	Хагдны хэмжээ %	Ургамлын өндөр /см/
	1м ² талбайд	1м ² талбайд	10м ² талбайд					
5 дугаар сар	70	2	2-3	70	20	10	0	15-20
6 дугаар сар	70	2	2-3	70	20	10	0	15-20
7 дугаар сар	70	2	2-3	70	20	10	0	15-20
8 дугаар сар	70	3	2-3	70	20	10	0	15-20
9 дугаар сар	70	3	2-3	70	20	10	0	15-20
10 дугаар сар	70	2	2-3	70	20	10	0	15-20
Дундаж	70	2-3	2-3	70	20	10	0	9,5

Зураг 28. Судалгааны цэг – 5 дээр ажиллаж буй нь

График 9. Судалгааны цэг – 5 ургамлын ерөнхий тархац /10м²/

Хүснэгт 16. Судалгааны цэг – 6 бэлчээрийн төлөв байдал

Бэлчээрийн хэв шинж Судалгааны цэг-6	Үзүүлэлт							
	Ургамлын бүрхэц %	Зүйлийн бүрэлдэхүүний тоо		Ургамлын талхагдлын бүрхэц %	Халцгай газрын хэмжээ %	Хад чулууны хэмжээ %	Хагдны хэмжээ %	Ургамлын өндөр /см/
	1м ² талбайд	1м ² талбайд	10м ² талбайд					
5 дугаар сар	30	2-3	4-5	20	60	20	0	5-15
6 дугаар сар	35	2-3	4-5	20	60	20	0	5-15
7 дугаар сар	32	2-4	4-5	20	60	20	0	5-15
8 дугаар сар	28	2-3	4-5	18	60	22	0	5-15
9 дугаар сар	33	2-4	4-5	18	60	22	0	5-15
10 дугаар сар	32	2-4	4-5	15	60	25	0	5-15
Дундаж	32	2-2	4-5	17,5	60	22,5	0	8,5

Зураг 29. Судалгааны цэг – 6 дээр ажиллаж буй нь

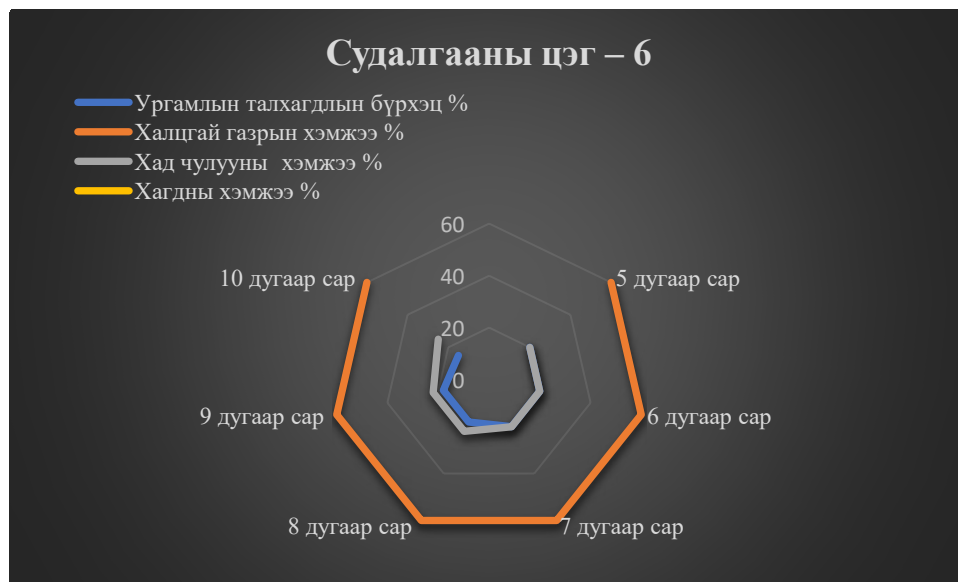

График 10. Судалгааны цэг – 6 ургамлын ерөнхий тархац /10м²/

6.5 Хөдөлгөөн мэдрэгч бүхий камераар амьтаны мониторинг судалгааг хийх

Мөн 2022 онд хийлгэсэн Биологийн олон янз байдлыг дүйцүүлэн хамгаалах хөтөлбөрийн хүрээнд Ноёны нурууны дагуух тогтсон цэгүүдэд хөдөлгөөн мэдрэгч бүхий камераар амьтны мониторинг судалгааг хийхээр заасны дагуу 2023 онд Ноён сумын байгаль хамгаалагчаас хөдөлгөөн мэдрэгч 2 камер авч нийт 10 цэгт нэг дээр 20-30 хонгийн харилцан адилгүй хугацаатай байршуулж ажиллаа.

Зураг 30. Амьтны судалгааны автомат камер суурьлуулсан газрын байршил

Зураг 31. Камер байршуулсан байдал

Зураг 32. Хяналтын камерт бичигдсэн амьтад

Хүснэгт 17. Хяналтын камерт бичигдсэн амьтадын мэдээлэл

№	Газрын нэр	Байршил координат	Хугацаа /хоног/	Хяналтын камерт орсон амьтадын тоо	Хяналтын камерт орсон амьтад
1	Харганан	N=43 ⁰ 10 ¹ 44.72 ^{II}	30	5	Үнэг, туулай, болжмор, хярс, Бүргэд
		E=102 ⁰ 10 ¹ 35.12 ^{II}			
2	Шинэ ус	N=43 ⁰ 09 ¹ 36.15 ^{II}	30	2	Үнэг, туулай
		E=102 ⁰ 11 ¹ 31.81 ^{II}			
3	Ар задгай урд хэсэг	N=43 ⁰ 08 ¹ 47.61 ^{II}	25	0	
		E=102 ⁰ 15 ¹ 39.70 ^{II}			
4	Өвөр задгай баруун ар	N=43 ⁰ 08 ¹ 01.27 ^{II}	25	3	Үнэг, туулай
		E=102 ⁰ 15 ¹ 27.10 ^{II}			
5	Хөгшин хайрханы ар	N=43 ⁰ 07 ¹ 22.33 ^{II}	30	2	Туулай, Хярс
		E=102 ⁰ 21 ¹ 09.58 ^{II}			
6	Хөгшин хайрханы өвөр	N=43 ⁰ 06 ¹ 30.72 ^{II}	30	1	Туулай
		E=102 ⁰ 21 ¹ 11.65 ^{II}			
7	Ямаатын ар	N=43 ⁰ 08 ¹ 56.90 ^{II}	30	4	Хар сүүлт, Үнэг, Туулай хоёр удаа
		E=102 ⁰ 29 ¹ 06.51 ^{II}			
8	Улаан толгойн хяр	N=43 ⁰ 07 ¹ 35.15 ^{II}	30	2	Янгир ямаа, ишиг
		E=102 ⁰ 32 ¹ 00.34 ^{II}			
9	Шинэ усны урд хяр	N=43 ⁰ 05 ¹ 36.31 ^{II}	28	2	Туулай, Үнэг
		E=102 ⁰ 09 ¹ 27.40 ^{II}			
10	Даравгайн хярын ард	N=43 ⁰ 04 ¹ 12.98 ^{II}	28	4	Янгир, Хар сүүлт, Үнэг, Туулай
		E=102 ⁰ 09 ¹ 43.00 ^{II}			
Хяналтын камерт орсон нийт				25	

6.6 Ган зудтай үед шаардлагатай газруудад биотехникийн арга хэмжээ авах

Жил бүр цаг үеийн байдлаас шалтгаалан болзошгүй аюул, эрсдэлээс зэрлэг амьтадаа хамгаалах, хорогдол гаргахгүй байх зорилгоор нэн ховор, ховор амьтад нутагладаг өвөлжилт, хаваржилт хүндэрсэн газруудад өвс, тэжээл тавьж биотехникийн арга хэмжээ авч ажилладаг. 2023 оны 04 дүгээр сард биотехникийн арга хэмжээнд Ноён сумын Байгаль хамгаалагч болон Идэвхитэн байгаль хамгаалагч нар, компанийн байгаль орчны мэргэжилтэн, ажилчид хамтран Ноён сумын Ганзагад багийн Булаг, Булгийн дөрвөлжин, Хүйсэнгийн булаг, Харанхуй могойн ам, Янгиртын рашаан, Баруун зүүн сахилдагтай, Сайран багийн Сүвт, Бүлээний задгай, Зост булаг, Сүмбэрийн булаг, Хайлаастайн булаг зэрэг Аргал, Янгир Хар сүүлт амьтадын байрлаж нутагладаг 10 цэгт 80 боодол өвсийг байршуулан Биотехникийн арга хэмжээг авч хэрэгжүүллээ. Цаашид биотехникийн арга хэмжээг төлөвлөгөөний дагуу шат дараатай авч хэрэгжүүлж ажиллах юм.

Зураг 33. Биотехникийн арга хэмжээ хэрэгжүүлсэн байдал

7. НҮҮЛГЭН ШИЛЖҮҮЛЭХ, НӨХӨН ОЛГОВОР ОЛГОХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Болзошгүй нөлөөллийн товч тодорхойлолт:

Уурхайн үйл ажиллагаанаас болж нийгэм эдийн засагт дараах хэд хэдэн төрлийн нөлөөлөл үүсч болзошгүй юм.

- **Олон нийтийн эрүүл мэндийн болон аюулгүй байдал:**
- **Малын бэлчээрийн талбай багасах**
- **Малчид болон нутгийн оршин суугчид, зарим хэрэглэгчдийн эрх ашиг хөндөгдөх**

“Энхтунх Орчлон” ХХК нь “Харсэрвэгэн” нүүрсний төслийн хүрээнд уурхайн нөлөөллийн бүсийг тогтоож, нөлөөлөлд өртөх айл өрхүүдийн судалгааг гаргасны үндсэн дээр айлуудыг нүүлгэн шилжүүлж, нөхөн олговорыг бүрэн олгосон. Иймээс 2023 онд энэ чиглэлийн ажил төлөвлөгөдөөгүй болно.

8. ТҮҮХ, СОЁЛЫН ӨВИЙГ ХАМГААЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ БИЕЛЭЛТ

Уурхайн тусгай зөвшөөрөл бүхий талбайд 2012-2013 онуудад археологи палеонтологийн хайгуул судалгааны ажлыг эрдэм шинжилгээний байгууллагуудаар гэрээгээр гүйцэтгүүлсэн бөгөөд уурхайн талбайд нийт 16 дурсгал тодорхойлогдсоныг **авран хамгаалах ажлыг** Шинжлэх Ухааны Академийн Түүх Археологийн хүрээлэнгийн эрдэмтэд судлаачидтай хамтран гүйцэтгэсэн. Төслийн талбайд 2013 оноос өнөөг хүртэл үйл ажиллагаа явуулж ирэхэд ямар нэгэн нэмэлт түүхийн дурсгал илрээгүй байна.

Хүснэгт 18. Түүх, соёлын өвийг хамгаалах арга хэмжээ

№	Нөлөөлөлд өртөх түүх соёлын өв	Хамгаалах арга хэмжээ	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж	Биелэлт
1	Археологи болон палеонтологийн дурсгал	Хэрэв хайгуул судалгааны явцад ямар нэгэн түүх соёлын дурсгалт зүйл илэрсэн тохиолдолд авран хамгаалах ажлыг Мэргэжлийн байгууллагад хандаж хэрэгжүүлнэ.	Жилийн турш	Уурхайн үйл ажиллагаа нь 2023 онд үйл ажиллагаа явуулахад ямар нэгэн нэмэлт түүхийн дурсгал илрээгүй юм.

9. ОСОЛ, ЭРСДЭЛИЙН МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

“Хар Сэрвэгэн” ХХК-ийн хувьд ямар нэгэн химийн бодисийг үйл ажиллагаандаа хэрэглэхдээ гэрээт компани болох “Спешиал Майнинг Сервисес” ХХК-тай байгуулсан гэрээний үндсэн дээр тэсэлгээний үйлчилгээг хийлгэж байна. Энэ гэрээний нөхцөл нь уг ажил үйлчилгээг үзүүлэгч аж ахуйн нэгжүүд нь тусгай зөвшөөрлийнхөө хүрээнд өөрийн бараа материал (химийн бодис болон тэсрэх бодис), хүн хүчийг ашиглан ажил үйлчилгээг гүйцэтгэх бөгөөд уг ажил үйлчилгээг гүйцэтгэсний нийт төлбөрийг манай компаниас гаргуулахад оршино. Иймд уг үйлчилгээнүүдийг гүйцэтгэгч аж ахуйн нэгжүүд нь химийн бодисын ашиглалт, хадгалалт, тээвэрлэлт, зайлуулалттай холбоотой холбогдох үүрэг хариуцлагыг бүрэн хүлээдэг бөгөөд бид хөндлөнгийн хяналтын хүрээнд гэрээлэгч байгууллагуудын ажлын байрны нөхцөл, тусгай зөвшөөрөл, химийн бодисын хадгалалт, тээвэрлэлт, агааржуулалтын систем, галын хор, саармагжуулагч бодис зэрэг шаардлагатай материалын бүрдэл, аюулгүй ажиллагааны зааварчилгаа, аюул, ослын үед ажиллах төлөвлөгөө, ажилчдыг сургалтанд хамруулсан байдал, хөдөлмөр хамгааллын арга хэмжээний хэрэгжилтийг шалгаж хянаж ажиллаж байна.

Хүснэгт 19. Осол эрсдэлийн менежментийн төлөвлөгөө түүний биелэлт

№	Хэрэгжүүлэх арга хэмжээ авах	Хамрах хүрээ	Тоо хэмжээ	Хэрэгжүүлэх давтамж	Биелэлт
1	Химийн бодисийн хэрэглээнд хөндлөгийн хяналт тавих	Төслийн хүрээнд	12 шалгалт	Сар бүр	Спешиал Майнинг Сервисес ХХК гэрээт байгууллагуудын химийн болон аюултай бодис хадгалалт, тээвэрлэлт, ашиглалт дээр уурхайн үйл ажиллагааны явцад тогтмол хяналт тавьж ажиллалаа. Дэлгэрэнгүйг 9.1 химийн хорт болон аюултай бодис хадгалалт, тээвэрлэлт, ашиглалтын хяналт хэсэгт оруулав.
2	Осол, аюулын үед хэрэгжүүлэх төлөвлөгөө боловсруулан батлуулах	Төслийн хүрээнд	1 төлөвлөгөө	Жилд нэг удаа	2023 онд Осол, аюулын үед хэрэгжүүлэх төлөвлөгөөг Налайх дүүрэгт байрлах Уул уурхайн авран ангиар батлуулж төлөвлөгөөний дагуу ажилсан. 9.2 төлөвлөгөөний батлагдсан нүүрийг оруулав.
3	Болзошгүй аюул ослын үед нөхцөл байдлыг холбогдох байгуулагад мэдээлэх, шаардлагатай үед нэмэлт дайчилгаа зохион байгуулах	Төслийн хүрээнд	Тодорхойгүй	Шаардлагатай үед	2023 оны хувьд ямар нэгэн байдлаар гал түймэр болон олныг хамарсан бусад аюул осол бүртгэгдээгүй юм.

9.1 Химийн болон аюултай бодисын хадгалалт, тээвэрлэлт, ашиглалтын хяналт

Уурхайн лабораторит ашиглах химийн бодисуудыг тухайн сард төлөвлөсөн хэмжээнээс хэтрүүлэхгүйгээр ашигладаг. Химийн бодисын хаягдалыг хамгийн бага байхаар /маш багаар/ хэрэглэдэг. Нүүрс шинжилгээний лабораторид хэрэглэдэг химийн бодисуудын нэг сарын хэрэглээний хэмжээ нь дараах байдалтай байдаг. Үүнд:

- Бензойний хүчил сард 50 грам,
- Магнийн перхлоратыг /чийг шингээгчээр/ сард 200 грам ашигладаг,
- Савангийн уусмал нь 250 грам

Шинжилгээнд ашигласан химийн бодисуудыг буцааж савлаад Монгол улсын хууль тогтоомжын дагуу устгалд оруулдаг. Химийн бодисыг ашиглах, хадгалах явцад хоорондоо нийцэхгүй бодисуудыг хамт хадгалахгүй байх. Лаборатори нь дэгдэмхий ууршигттай болон хамт хадгалах хориотой бодисууд ашигладаггүй болно. Бодис тус бүрийг хадгалалтын стандарт шаардлага хангасан кабинетэд дараах байдлаар хадгалдаг.

- Бензойны хүчлийг илчлэг тодорхойлох өрөөний хадгалах шүүгээнд дангаар
- Савангийн уусмалыг нягт тодорхойлох өрөөнд хадгалах шүүгээнд дангаар
- Магнийн перхлоратыг зориулалтийн хуванцар саванд хүхэр тодорхойлох өрөөнд дангаар тус тус хадгалдаг.

Лабораторын бодисын бохирдолтой усыг ил задгай урсгахгүй байх.

Бензойны хүчлийг нүүрсний илчлэг тодорхойлох стандарт дээжээр шинжилгээнд оруулсаны дараагаар шингэн хаягдал үүсдэг. Энэхүү шингэн хаягдлыг битүүмжлэл бүхий зориулалтын саванд цуглуулж саармагжуулалт хийдэг.

Уурхайн лабораторид шатах тослох материалаар бохирдсон хог хаягдал үүсдэггүй.

Лабораториос гарсан химийн бодисын үлдэгдэл хаягдлыг өөрсдийн химийн бодисын хаягдал хадгалах агуулахад хуримтлуулан хадгаладаг. Уурхайн талбай дээр химийн бодисын үлдэгдэл хаягдал устгах ажлыг гүйцэтгэдэггүй болно.

Лабораторын бодисыг хадгалах, тээвэрлэх, ашиглах, устгах үйл ажиллагааг зохих журмын дагуу явуулж байх.

Лабораторын бодисыг хэрэгцээнээс илүү хэмжээгээр өөр зориулалтаар ил задгай хэрэглэхгүй байх.

Уурхай дээрх лабораторид ашиглагдах химийн бодисуудыг тухайн сард ашиглах маш бага хэмжээгээр бага багаар хэрэглэдэг. Дараах хүснэгтээс 2023 онд хэрэглэсэн лабораторын бодисуудын хэрэглээний сар тутмын бүртгэлийг харна уу.

Хүснэгт 20. Лабораторын бодисын сар бүрийн хэрэглээний мэдээ

Лабораторийн химийн бодисуудын сар тутмын хэрэглээний бүртгэл

Урвалжийн нэр	Савангийн уусмал	Бензойны хүчил	Магнийн Перхлорат	Бүртгэл мэдээлэл хөтөлсөн огноо	Бүртгэл мэдээлэл хөтөлсөн лабораторийн ажилтан	Хянасан байгаль орчны ажилтан
Химийн томьёо	$C_{58}H_{118}O_{24}$	$C_7H_6O_2$	$Mg(ClO_4)_2$			
Зориулалт	Нүүрсний бодит нягт тодорхойлох шинжилгээнд норгогч уусмалаар хэрэглэгддэг.	Нүүрсний илчлэг тодорхойлох шинжилгээнд сертификатжсан стандарт загвар болгон хэрэглэгддэг.	Нүүрсний нийт хүхэр тодорхойлох шинжилгээнд чийг шингээгчээр ашиглагддаг.			
	Хэргэлсэн хэмжээ /кг/	Хэргэлсэн хэмжээ /кг/	Хэргэлсэн хэмжээ /кг/			
2023 он						
1 сар	0.3	0.035	0.2	31 Jan 2023	Б.Дорнодгэрэл	У.Хаяа
2 сар	0.3	0.035	0.2	28 Feb 2023	Б.Дорнодгэрэл	У.Хаяа
3 сар	0.3	0.035	0.2	30 Mar 2023	Б.Дорнодгэрэл	У.Хаяа
4 сар	0.3	0.035	0.2	29 Apr 2023	Б.Дорнодгэрэл	У.Хаяа
5 сар	0.3	0.035	0.2	25 May 2023	Б.Дорнодгэрэл	У.Хаяа
6 сар	0.3	0.035	0.2	27 Jun 2023	Б.Дорнодгэрэл	У.Хаяа
7 сар	0.3	0.035	0.2	30 July 2023	Б.Дорнодгэрэл	У.Хаяа
8 сар	0.3	0.035	0.2	25 Aug 2023	Б.Дорнодгэрэл	У.Хаяа
9 сар	0.3	0.035	0.2	29 Sep 2023	Б.Дорнодгэрэл	У.Хаяа
10 сар						
11 сар						
12 сар						
Нийт						

“Спейшил Майнинг Сервисес” ХХК тэсэлгээнд ашиглагдах химийн бодисуудыг тухайн сард ашиглах хэмжээгээр бага багаар хэрэглэдэг. Тэсэлгээний бодисын сав баглаа боодол хаягдлыг өөрсдийн химийн бодисын хаягдал хадгалах агуулахад хуримтлуулан хадгаладаг. Уурхайн талбай дээр химийн бодисын үлдэгдэл хаягдал устгах ажлыг гүйцэтгэдэггүй бөгөөд тэсэлгээний бодис ачиж ирсэн зориулалтын техникт ачиж явж зөвшөөрөгдсөн цэгт устгалд оруулдаг юм. 2023 онд сар бүрийн байгаль орчны шалгалтыг хийсэн бөгөөд шалгалтанд ямар нэгэн зөрчил илрээгүй юм. Харин тэсэлгээний бодисын сав баглаа боодлыг ихээр хуримтлуулах хотруу ачуулахгүй удсан асуудал үүссэн хэдий ч тухай бүрд ойлгоцож хамтран ажилласан. Дахин ийм зөрчил гаргахгүй байх тал дээр хариуцсан хүмүүст нь сануулав. Мөн 2023 онд ашигласан тэсэлгээний бодисуудын сар тутмын хэрэглээний бүртгэлийг хавсралтанд хавсаргав.

Зураг 34. Тэсэлгээний бодисын агуулахын орчны харагдах байдал /Тэсэлгээний бодисын агуулахад ажлын байрны үзлэг хийх явцад орчны бохирдол хог хаягдал, эмх цэгцийн байдал харьцангуй сайн байдаг/

Хүснэгт 21. Тэсэлгээний бодисын хэрэглээний бүртгэл

"Спейшл Майнинг сервис" ХХК-ийн тэсэлгээний бодисуудын сар тутмын хэрэглээний бүртгэл

Бодисын төрөл	Задгай эмульсийн тэрэх бодис	Аммиакийн шүү	Савлагаатай Эмульсийн тэрэх бодис			
Зорлуулт				Хэрэглээний бүртгэл хийсэн огноо	Хэрэглээний бүртгэл мэдээлэл өгсөн: "Спейшл Майнинг сервис" ХХК-ийн тэсэлгээний инженер	Хянасан: "Терра Энержи" ХХК-ийн байгаль орчны ажилтан
	Хэмжих нэгж /кг/	Хэмжих нэгж /кг/	Хэмжих нэгж /кг/			
2023 он	Хэрэглэсэн	Хэрэглэсэн	Хэрэглэсэн			
1 сар	212,732	129,481	7488	01-25	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>
2 сар	440,961	168,800	4120	02-14	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>
3 сар	279291	245384	—	03-25	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>
4 сар	149643	320756	3596	04-25	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>
5 сар	152114,9	233302,8	2616	05-28	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>
6 сар	230443,6	381633	192	06-28	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>
7 сар	316009,8	239205	4392	07-26	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>
8 сар	316442,4	308432	9024	08-28	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>
9 сар	286345,4	309281	3216	09-25	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>
10 сар						
11 сар						
12 сар						
Жилийн нийт хэрэглээ						

Хүснэгт 22. Тээлгээний бодис хүлээн авсан бүртгэл

"Спейшл Майнинг сервис" ХХК-ийн тээлгээний бодис хүлээн авсан сар тутмын мэдээ

2023.

Бодисын төрөл	Задгай эмульсийн гэрэх бодис	Аммиакын шүү	Савлагаатай Эмульсийн тэсрэх бодис	Хяналт хийсэн огноо	Мэдээлэл өгсөн: "Спейшл Майнинг сервис" ХХК-ийн тээлгээний нягт	Хянасан: "Терра Энержи" ХХК-ийн байгаль орчны ажилтан
Зориулалт						
	Хэмжих нэгж /кг/	Хэмжих нэгж /кг/	Хэмжих нэгж /кг/			
2023 он	Хүлээн авсан	Хүлээн авсан	Хүлээн авсан			
1 сар	190,000	182,600	10,000	01.02	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>
2 сар	30,4000	149,000	—	02.02	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>
3 сар	311000	256850	10000	03.05	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>
4 сар	214,242;2	273,000	8596	04.04	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>
5 сар	217319	179300	—	05.03	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>
6 сар	236000	330000	—	06.02	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>
7 сар	350,000	234600	10008	07.04	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>
8 сар	452060	183844	9024	08.05	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>
9 сар	382000	391000	14592	09.03	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>
10 сар						
11 сар						
12 сар						
Жилийн нийт хэрэглээ						

10. ХОГ ХАЯГДЛЫН МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ БИЕЛЭЛТ

Уурхайн үйл ажиллагааны дүнд үүсэж буй хог хаягдлын байгаль орчинд ээлтэй, ангилах, хүний эрүүл мэндэд үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг байж болох хамгийн бага хэмжээнд байлгах зорилготойгоор ажиллаж байна.

Хүснэгт 23. Хог хаягдлын менежментийн төлөвлөгөөний биелэлт

№	Ангилал	Хэрэгжүүлэх арга хэмжээ	Хамрах хүрээ	Хэмжих нэгж	Хэрэгжүүлэх хугацаа	Биелэлт
1	Ахуйн	Уурхайн үйл ажиллагаанаас гарч байгаа энгийн хог хаягдлын гэрээг холбогдох байгууллагатай хийх Гэрээний дагуу зохицуулах	Төслийн талбай	Тонн	Жилийн турш	Ахуйгаас гарч буй хог хаягдлын “Говийн ноён өгөөж” ХХК гэрээ байгуулан хог хаягдлын журмын дагуу зохицуулж байна. 10.1 хэсгээс дэлгэрүүлэн оруулав.
2		Хуванцар савыг ангилан ялгах сав болон цэг байгуулах		Ширхэг		Хуванцар сав ангилах, савыг цуглуулахаар нийт 15 цэгт сав байршуулсан бөгөөд бүх цэгүүдийн хогийн нэгтгэх 4Х8 харьцаатай хуванцар сав цуглуулах хашааг хийсэн юм. Цаашид ирэх жилийн төлөвлөгөөнд хуванцар сав багцлагч авч орон нутгийн 2-догч түүхий эд авах цэгт тушааж ажиллахаар төлөвлөөд байна. Дэлгэрэнгүй мэдээллийг 10.2 хэсгээс харна уу.
3	Аюултай	Ашигласан тос, тосолгооны материалыг дахинболовсруулах зорилгоор холбогдох компанид хүлээлгэн өгч, баримтыг бүрдүүлэх	Хаягдал тос цуглуулах цэг	Тонн	Жилийн турш	Ашигласан техникийн тос буюу аюултай хаягдлыг “Алтан Оршихуй” ХХК-д нийлүүлэх тухай гэрээг компани хооронд байгуулан хаягдлыг шилжүүлэхэд бэлэн болоод байна. Тус компани 20, 10 тонноор гэрээний дагуу 2 удаа хүлээлгэн өгөөд байна. Цаашид тогтмол тус компанид хүлээлгэн өгөхөөр гэрээний дагуу тогтмол хүлээлгэн өгөх юм. 10.3 хэсэгт дэлгэрүүлэн оруулав.

“Энхтунх Орчлон” ХХК-ийн 2023 онд хэрэгжүүлсэн байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний биелэлтийн тайлан

4		Аюултай хог хаягдлын үүсгэгчийн бүртгэлийн дугаарыг орон нутгийн байгаль орчны албанд хандаж авах	Хаягдал тос цуглуулах цэг	Тонн	8-р сард	Аймгийн байгаль орчны албанд хандаж аюултай хог хаягдал үүсгэгчийн Ү-дугаарын авсан юм. 10.4 хэсгээс дэлгэрүүлэн оруулав.
5	Ахуйн үйлдвэр	Хог хаягдалын бүртгэл хөтлөх	Төслийн талбай	Тонн	Жилийн турш	Хог хаягдлыг сар бүр хөтлөн явуулдаг ба гэрээний дагуу Говийн ноён өгөөж ХХК хүлээлгэн өгч байна. Хуванцар савыг 2023 оноос уурхайд хуримтлуулж ажиллаж байна. 10.5 бүлэгт дэлгэрүүлэн оруулав.

10.1 Уурхайн үйл ажиллагаанаас гарч байгаа энгийн хог хаягдлын гэрээг холбогдох байгууллагатай хийх гэрээний дагуу зохицуулах

Уурхайн талбайд үүсч буй хаягдлыг аль болох бууруулах, багасгах чиглэл барин ажиллаж байгаа бөгөөд үндсэн суурь нь хаягдлын ангилан ялгалт бөгөөд компанийн хувьд Монгол улсын хууль журамд нийцсэн дотоод журмын хэрэгжилтийг хангах замаар хаягдлын ангилан ялгалтыг хэрэгжүүлдэг. 2023 онд дахин ашиглалтыг дэмжих зорилгоор поошиг, дугуйг орон нутгийн иргэдийн хүсэлтийн дагуу хүлээлгэн өгсөн. Эмнэлгийн хог хаягдлыг Ноён сумын эмнэлэг-тэй хийсэн хамтран ажиллах гэрээний дагуу хүлээлгэн өгч устгуулж байна. Засвар үйлчилгээнээс гарах мод, модон хаягдлыг уурхайн ажилчдын хотхоны хажууд хурааж хүйтний улиралд түлшинд хэрэглэж байна. Ахуйгаас гарч буй дахин ашиглах боломжгүй хог хаягдлын “Товийн ноён өгөөж” ХХК-тай гэрээ байгуулан 2 хоногт нэг удаа хог хаягдлын уурхайд ирж авах замаар зохицуулж байна.

Зураг 36. Малчин Золзаяагийн 2 машин ашиглагдсан дугуйг хүлээлгэн өгөв

БАТЛАВ:
“Говийн Ноён Өгөөж” ХХК-ийн
Захирагч: Ц.Баатар-Эрдэнэ/

БАТЛАВ:
“Цагаан Өвөлжөө” ХХК-ийн
Гүйцэтгэх захирал: Матгью Кауфорд/

ХОГ ХАЯГДАЛ ЦУГЛУУЛАХ, ТЭЭВЭРЛЭН УСТГАХ ҮЙЛЧИЛГЭЭ ҮЗҮҮЛЭХ ГЭРЭЭ

2021 оны 11 дугаар сарын 28 өдөр

№ TE-CNT-0709 Өмнөговь аймаг Ноён сум

НЭГ. НИЙТЛЭГ ҮНДЭСЛЭЛ

Хог хаягдлын тухай хуулийн 10-р зүйлийн 10.2.3 - 10.2.5 дугаар зүйлүүдийг тус тус үндэслэн хог хаягдлыг цуглуулах, тээвэрлэх тусгай зөвшөөрөлтэй аж ахуйн нэгж болон хог хаягдлын эх үүсвэр бүхий аж ахуйн нэгжийн хооронд зөвхөн энгийн хог хаягдлыг ачих, тээвэрлэх, зориулалтын цэгт хүргэх үйлчилгээг үзүүлэх зорилгоор байгуулав.

ХОЁР. ГЭРЭЭНИЙ ТАЛУУД

Энэхүү Гэрээг нэг талаас Монгол улс, Өмнөговь аймаг, 1-р баг, Сайран, Залаа хороололд бүртгэлтэй “Говийн Ноён Өгөөж” ХХК (цаашид “Гэрээлэгч” гэнэ), нөгөө талаас Сүхбаатар дүүрэг 1-р хороо, Нарны зам - 91, Санроуд Барилга, 6-р давхарт байрлах “Цагаан Өвөлжөө” ХХК болон “Энхтунх Орчлон” ХХК (цаашид Үйлчлүүлэгч гэнэ) нарын хооронд байгуулав.

ГУРАВ. ҮЙЛЧЛҮҮЛЭГЧИЙН ЭРХ ҮҮРЭГ

1. Үйлчилгээ үзүүлэх тээврийн хэрэгслийн бүрэн бүтэн байдлыг шалгаж уурхайн талбай руу нэвтрэх зөвшөөрлийг олгоно.
2. Жолоочийг согтууруулах зүйл болон халдварт КОВИД-19 дархлаажуулалтын бүрэн тунг хийлгэсэн эсэхийг шалгасны үндсэн дээр уурхайн бүсэд нэвтрүүлнэ. Шаардлагатай бол КОВИД-19 шинжилгээний хариу нэхэх эрхтэй бөгөөд энэ тохиолдолд 3 хоногийн өмнө мэдэгдэнэ.

Зураг 37. Дахин ашиглах боломжгүй хог хаягдал цуглуулах, тээвэрлэх усгах үйлчилгээ үзүүлэх гэрээ

Зураг 38. Долоо хоног бүрийн 3 дах өдөр нийтийн цэвэрлэгээ хийж ажиллаж байна.

10.2 Хуванцар савыг ангилан ялгах сав болон цэг байгуулах

Хуванцар сав ангилах, савыг цуглуулахаар нийт 15 цэгт сав байршуулсан бөгөөд бүх цэгүүдийн хогийн нэгтгэх 4X8 харьцаатай хуванцар сав цуглуулах хашааг хийсэн юм. 2023 оны байдлаар ахуйн хог хаягдлын график үзүүлэлтийг хархад хуванцар савны хэрэглээ нь нэлээд өндөр харагдаж байгаа юм. Аль болох ангилан ялгалт хийж хадгалсанаар хуванцар савын цаашид 2-догч бүтээгдэхүүн болгох компанитай гэрээ байгуулж ажиллахыг зорилго болгож байна.

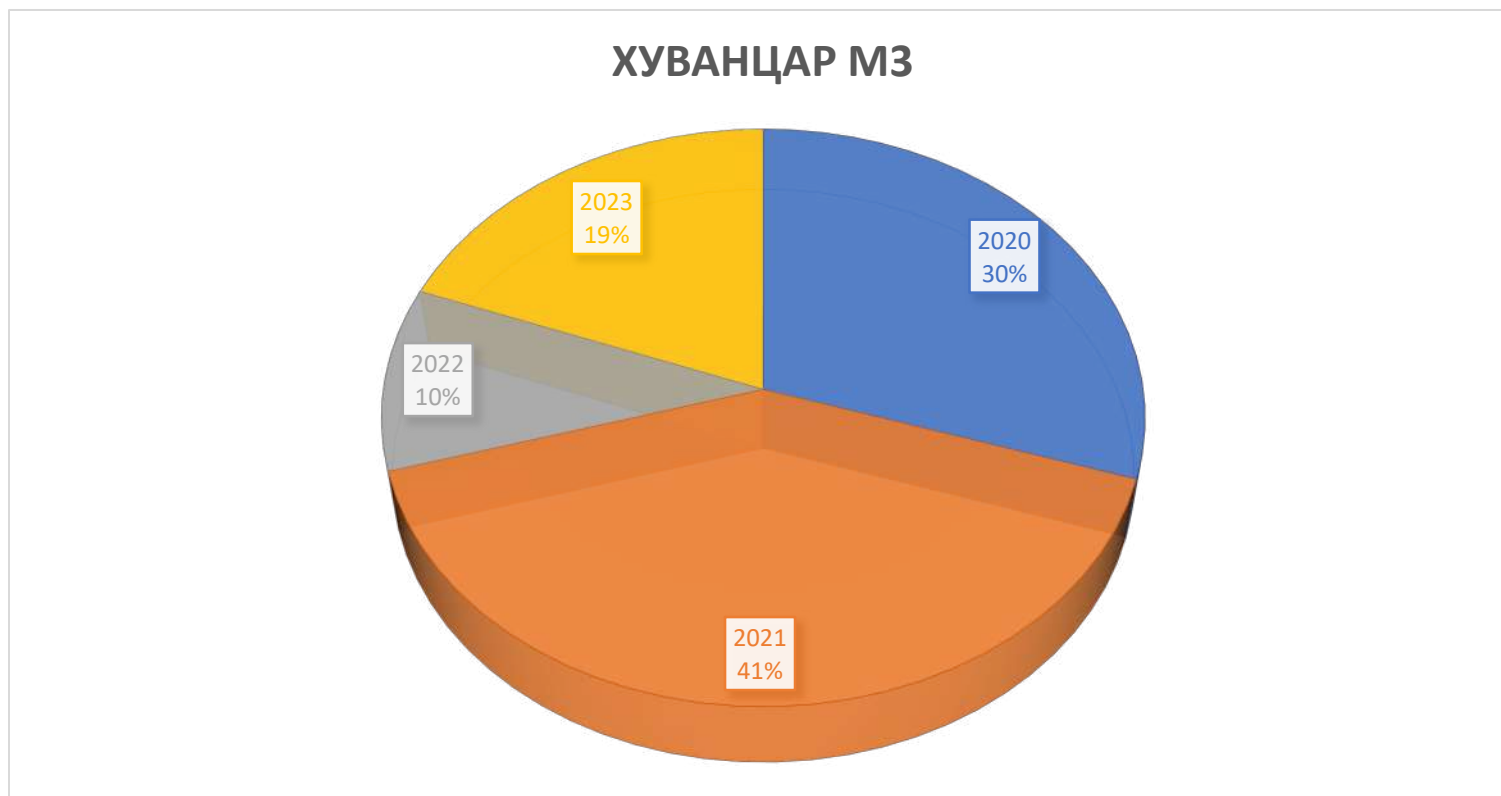

График 11. Хуванцар савны хаягдлын сүүлийн 4 жилийн жилийн харьцуулалт

Зураг 40. Хуванцар ангилах савыг 15 цэгт байршуулав

Зураг 39. Хуванцар савыг түр хадгалах цэг

10.3 Ашигласан тос, тосолгооны материалыг дахин боловсруулах зорилгоор холбогдох компанид хүлээлгэн өгч, баримтыг бүрдүүлэх

“Алтан оршихуй” ХХК-ийн “Ахуй Мандал” дахиавар боловсруулах үйлдвэртэй уурхайн талбайгаас гарах хаягдал тосыг нийлүүлэх гэрээг 2023 оны 4 сард 2 жилийн хугацаатай байгуулсан. Тус үйлдвэр Улаанбаатар хотын Багахангай дүүрэгт байрлах үйлдвэр нь 2011 онд ашиглалтад орсон бөгөөд өдөрт 10-12 тонн хаягдал тос дахин боловсруулж Евро-4 стандартыг хангасан 7-8 тонн дизель түлш үйлдвэрлэх хүчин чадалтай. Тус компанид 2023 онд хаягдал тосыг 20 тн, 10 тн-оор гээд 2 удаа хүлээлгэн өгсөн билээ. Хаягдал тос хүлээлгэн өгсөн баримтыг тайланд хавсаргав.

Зураг 41. 2023 оны 6 дугаар сард хаягдал тос хүлээлгэн өгч буй байдал

Зураг 42. 2023 оны 10 дугаар сард хаягдал тос хүлээлгэн өгч буй байдал

ТЕХНИКИЙН ХАЯГДАЛ ТОС, ТОСОЛГООНЫ ШИНГЭНИЙ ХАЯГДАЛЫГ
ХҮЛЭЭЛГЭН ӨГӨХ ГЭРЭЭ
№ TSU-CNT-0885

2023 оны 04-р сарын 07-ны өдөр

Улаанбаатар хот

Энэхүү Техникийн хаягдал тос, тосолгооны шингэн хаягдалыг хүлээлгэн өгөх гэрээ /цаашид “Гэрээ” гэх/-г нэг талаас Өмнөговь аймгийн Ноён суманд байрлах 5352827 тоот регистрийн дугаар бүхий “Цагаан Өвөлжөө” ХХК /цаашид “Үүсгэгч” гэх/-ийг төлөөлж Байгаль орчны ахлах ажилтан албан тушаалтай Ж.Банзрагч нөгөө талаас Улаанбаатар хот Багахангай дүүрэг 1-р хороо химийн гудамжинд байрлах 5537266 регистрийн дугаартай “Алтан Оршихуй Групп” ХХК /цаашид “Боловсруулагч” гэх/-ийг төлөөлж Хангамж, борлуулалтын менежер албан тушаалтай Д.Ариунмөрөн нар /хамтад нь “Талууд” гэх/ Монгол улсын Иргэний хууль, Хог хаягдлын тухай хууль, байгаль орчны нөлөөлөх байдалын багц хууль болон бусад холбогдох хууль тогтоомжийг үндэслэн дараах нөхцөлтэйгээр харилцан тохиролцож энэхүү гэрээг байгуулав.

Нэг. Ерөнхий зүйл

- 1.1. Энэхүү гэрээний зорилго нь Үүсгэгч нь өөрийн үйлдвэр, уурхайгаас гарах техникийн ашигласан тос, тосол, гидрийн шингэн болон бусад тосолгооны шингэний хаягдал /цаашид “Хаягдал тос” гэх/-ийг холбогдох дүрэм, журмын дагуу цуглуулах, хадгалан Үүсгэгчээс Боловсруулагчид шилжүүлэх, Боловсруулагч нь тээвэрлэх, хүлээн авах, устгахтай холбогдон үүсэх харилцааг зохицуулахад оршино.
- 1.2. Хаягдал тос нь хог хаягдлын ангилалын төрлөөр аюултай хог хаягдлын А зэрэглэлд \БОАЖЯСайдын А/349 тоот кодчилсон жагсаалтанд\ багтсан байгаль орчинд хор аюулын чанартай шингэн хог хаягдал юм.
- 1.3. Талууд гэрээгээр хүлээсэн үүргээ биелүүлэхдээ байгаль орчны бохирдол гаргахгүй, талын аюулгүй байдлыг бүрэн сахиж, техник, тоног төхөөрөмжийн аюулгүй байдлыг бүрэн хангасан нөхцөлд үйл ажиллагаа явуулах шаардлагатай.
- 1.4. Энэхүү гэрээнд талууд нөгөө талынхаа хууль ёсны ашиг сонирхлыг хүндэтгэн гэрээгээр хүлээсэн үүргээ бүрэн биелүүлж үйл ажиллагаандаа хуулийг дээдлэх, хүний эрх, эрх чөлөөг хүндэтгэх, нууцыг чанд хадгалах зарчмыг баримтална.
- 1.5. Энэхүү гэрээний Хавсралт №1-т Үүсгэгчийн хаягдал тос цуглуулах, хадгалах үйлдвэр, уурхайн жагсаалт, сард гарах хаягдалын хэмжээ, төрлийг бүрэн тодорхойлж хавсаргах бөгөөд энэхүү хавсралт нь гэрээний салшгүй нэгэн гол хэсэг байна.

Зураг 43. Аюултай хог хаягдлын гэрээ

10.4 Аюултай хог хаягдлын үүсгэгчийн бүртгэлийн дугаарыг орон нутгийн байгаль орчны албанд хандаж авах

2022 онд хийлгэсэн Байгаль орчны аудитын үнэлгээний зөвлөмжийн дагуу Аймгийн байгаль орчны газарт хандаж аюултай хог хаягдал үүсгэгчийн Ү-дугаарын авсан юм. Хүсэлт болон Ү дугаарын зөвшөөрлийн тайланд хавсаргав.

10.5 Хог хаягдалын бүртгэл хөтлөх

Хог хаягдлын бүртгэлийг дэд бүтцийн хэлтсийн хог хаягдал хариуцсан туслах ажилчид сар бүр бүртгэж байгаль орчны мэргэжилтэнд бүртгэлийн хуудсыг хураалгадаг билээ. Хог хаягдлын сар бүрийн бүртгэлийг Ноён сумын байгаль хамгаалагчид тайлагнадаг юм. Нийт хог хаягдлын график үзүүлэлтийг хархад хог хаягдлын ихэнх нь шатаах буюу дахин ашиглах боломжгүй хог хаягдал эзэлж байгаа юм.

Хүснэгт 24. Хог хаягдлын мэдээний нэгтгэл

Сар	Хуванцар /м3/	Хоолны хягдал /м3/	Шил /м3/	Шатаах /м3/	Нийт хог хаягдал /м3/
1-р сар	0.1	0.4	0.01	2.1	3
2-р сар	0.20	0.3	0.01	2.7	3
3-р сар	0.10	0.5	0.01	2.8	3
4-р сар	0.20	0.3	0.01	2.4	3
5-р сар	0.20	0.2	0.01	2.1	3
6-р сар	0.20	0.2	0.02	3.2	4
7-р сар	0.10	0.4	0.01	4.5	5
8-р сар	0.20	0.2	0.01	3.5	4
9-р сар	0.15	0.6	0.01	3.2	4
10-р сар	0.35	0.5	0.01	1.2	2
11-р сар	0.00	0	0.00	0	0
12-р сар	0.00	0	0.00	0	0
Нийт	1.8	3.6	0.11	27.7	33

11. ОРЧНЫ ХЯНАЛТ ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ХӨТӨЛБӨРИЙН БИЕЛЭЛТ

Төслийн үйл ажиллагааны явцад Байгаль орчныг хамгаалах тухай, Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай, Ашигт малтмалын тухай болон бусад хуулиудын дагуу хяналт шинжилгээний хөтөлбөрийг бүрэн хэрэгжүүлэх, батлагдсан арга, аргачлалаар дээжлэлт, хэмжилт хийх, холбогдох нарийвчлалыг хангасан багаж тоног төхөөрөмжөөр хяналт шинжилгээг гүйцэтгэж байна. Хяналт шинжилгээний ажлын хүрээнд усны шинжилгээг улирал бүр, хөрсний шинжилгээг улирал бүр, агаарын хяналт шинжилгээг жилд нэг удаа эрх бүхий итгэмжлэгдсэн лаборатори, шинжээчээр хийлгэн ажилласан. Мониторингийн ажлын хүрээнд сар бүр нөлөөллийн 8 гар худаг, уурхайн хяналтын 3 цэгт усны түвшний хэмжилт, тоосны нарийн болон бүдүүн ширхэгтэй тоосонцорийн хэмжилтийн уурхайн нөлөөлийн 6 цэг, нүүрс тээврийн зам дагуу 4 цэгт, агаарын хэм, дуу чимээг нөлөөллийн цэгүүдэд, жилд нэг удаа амьтны болон ургамлын судалгаа хийн ажиллаж байна.

Хүснэгт 25. Орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөрийн биелэлт

№	Хяналт шинжилгээ хийх үзүүлэлт	Шинжилгээ явуулах төрөл, арга хэлбэр	Байршил	Давтамж	Биелэлт
1	Цаг уур	Агаарын хэм, салхины хурд, чиглэл, дуу чимээ	Уурхайн талбайд	Сар бүр	Салхины хурд агаарын хэм, дуу чимээг сар бүр тогтмол хэмждэг. Дэлгэрэнгүйг 11.1 хэсгээс.
		Тэсэлгээний дуу чимээ	Тэсэлгээний талбайгаас 500м	Жилд нэг	
2	Агаарын чанар тоос	PM2.5 ба PM10	Уурхайн талбай орчимд байрлах тоосны хяналтын 6 цэгт, зам дагуу 4 цэгт	Сар бүр	Эдгээр цэгүүдэд Dusttrak II багажаар сар тутамд тоосны хэмжилт хийсэн. Дэлгэрэнгүйг 11.2 хэсгээс.
3		Тоосны хэмжилт хөндлөнгийн байгуулгаар хийлгэх	Уурхайн доторх 4 цэгт	Жилд нэг	Уурхайн хүрээнд 4 байршилд агаарын чанарын хэмжилтийг жилд нэг удаа 1 удаа хийгддэг. Энэ онд Ногоон титэм ХХК шинжилгээг хийлгэв, Дэлгэрэнгүйг 11.3 хэсгээс.
4	Усны чанар, хяналт	Усны түвшин, гүн	Хяналтын 2 цооног, Малчдын 8	Сар бүр	Уурхайн бүсэд мониторингийн 3, уурхайн эргэн тойрон дохь малчны гар худаг 8, нийт 11 цэгт сар тутам хэмжилт хийгддэг. Фотомониторинг 3 цэгт сар бүр хийгдсэн. Дэлгэрэнгүйг 11.4 хэсгээс.

“Энхтунх Орчлон” ХХК-ийн 2023 онд хэрэгжүүлсэн байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний биелэлтийн тайлан

5		Химийн дэлгэрэнгүй	гар худагууд, Задгай усны 3 цэг, Кемпийн гүний худаг	Улиралд нэг удаа	Улирал бүр усны дээжийг Өмнөговь аймгийн МХГ-т, Геологийн төв лабораторид дээжийг хүргүүлэн шинжлүүлсэн. Дэлгэрэнгүйг 11.5 хэсгээс.
		Хүнд металл	Шүүрлийн ус		
6	Хөрсний чанар	Хөрсний чанар, хүнд металл	Уурхайн хөрсний хяналтын цэгүүдэд	Улиралд нэг удаа	Уурхайн хүрээнд 9 байршилд хөрсний чанар, хүнд металлын шинжилгээг улиралд 1 удаа хийгддэг ба Өмнөговь аймгийн МХГ, Улаанбаатар хотод Хөрс судлалын лабораторид хүргэж шинжилж байна. Дэлгэрэнгүйг 11.6 хэсгээс.
7	Амьтны судалгаа	Талбайн хэмжээнд тодорхой маршрутаар	Лицензийн талбай	Жилд нэг удаа	Амьтны судалгааг тодорхой маршрутаар төслийн талбайн хүрээнд нэг өдрийн турш хийж гүйцэтгэв. Дэлгэрэнгүйг 11.7 хэсгээс.
8	Ургамал бичиглэл	Талбайн хэмжээнд тодорхой цэгүүдэд	Лицензийн талбай	Жилд нэг удаа	Уурхайн ашиглалтын талбайн ойролцоо 4 цэгт ургамлын бичиглэл судалгааг хийж ажиллалаа. Дэлгэрэнгүйг 11.8 хэсгээс.

11.1 Цаг уур, орчны дуу чимээний хэмжилт

Төслийн районы цаг уурын мэдээг доор товчхон график хэлбэрээр харууллаа. Зөөврийн багажаар агаарын хэм, салхины чиглэл, хурд, харьцангуй чийгшлийн хэмжилтүүдийг хяналтын цэгүүдэд авсан. Дараах графикуудад 2023 оны 1 сараас 2023 оны 10 сар хүртэлх тайлант хугацаанд хамаарагдах хэмжилтүүдийг үзүүлэв.

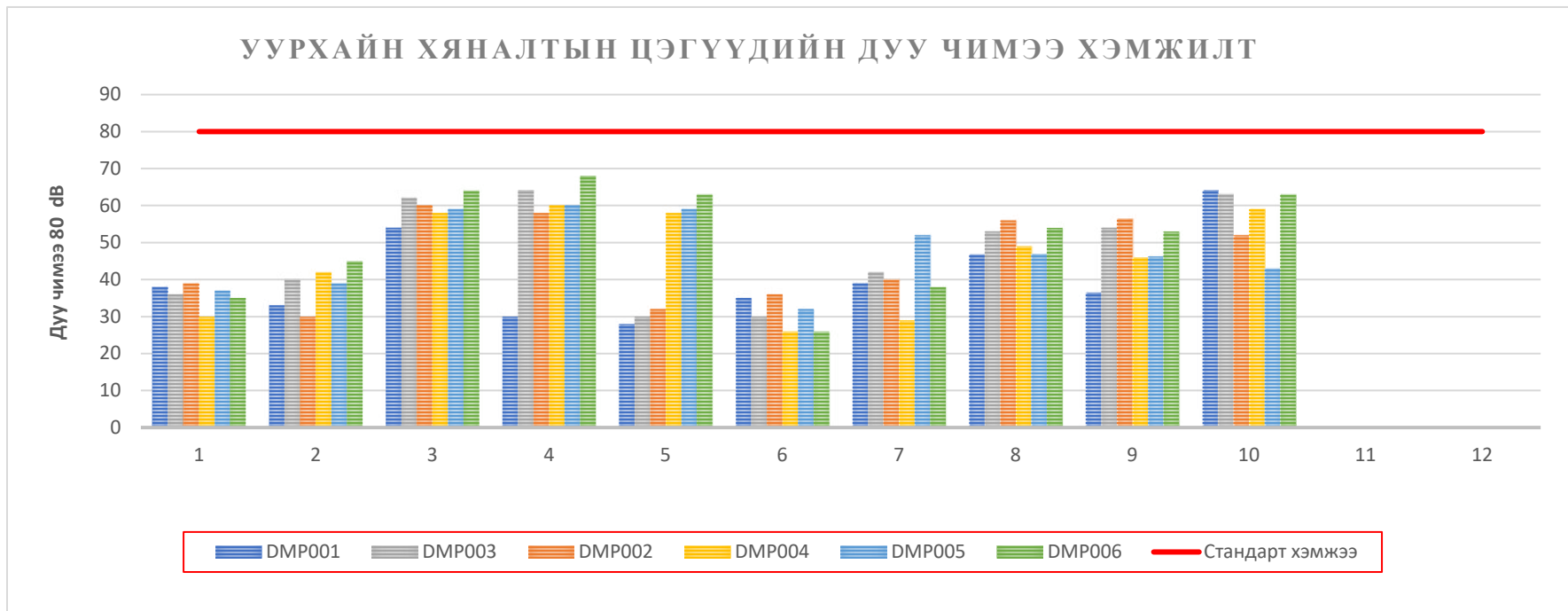

График 12. Нөлөөллийн бүсийн дуу чимээний хэмжилт

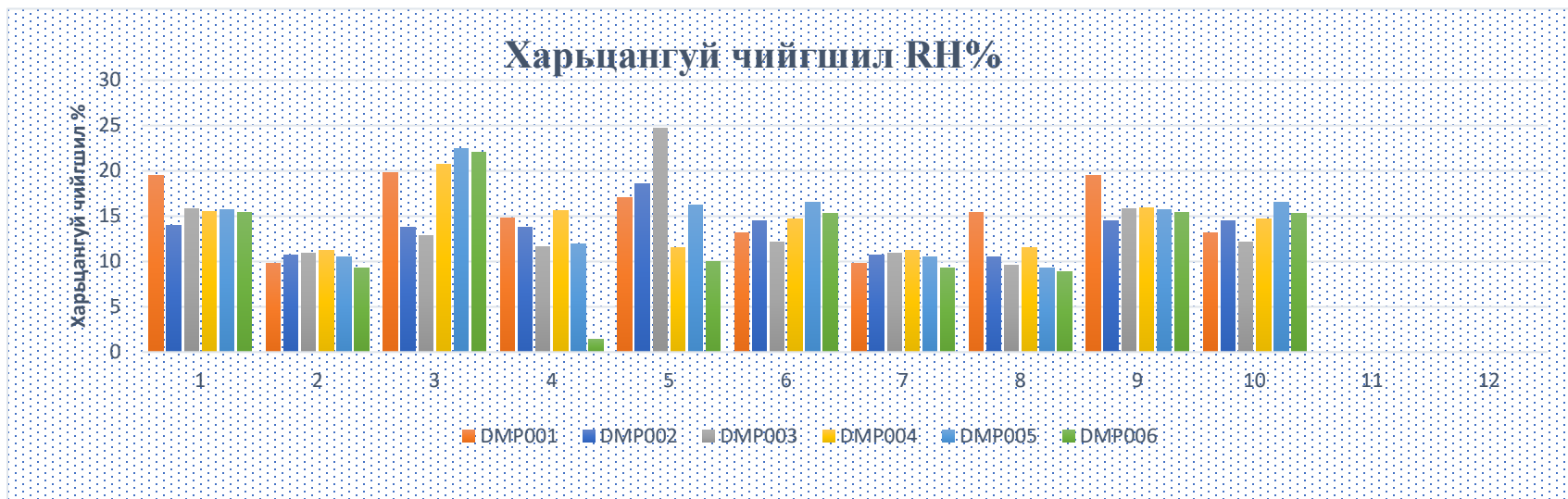

График 14. Уурхайн нөлөөллийн бүсэд хийгдсэн харьцангуй чийгшилын үзүүлэлт

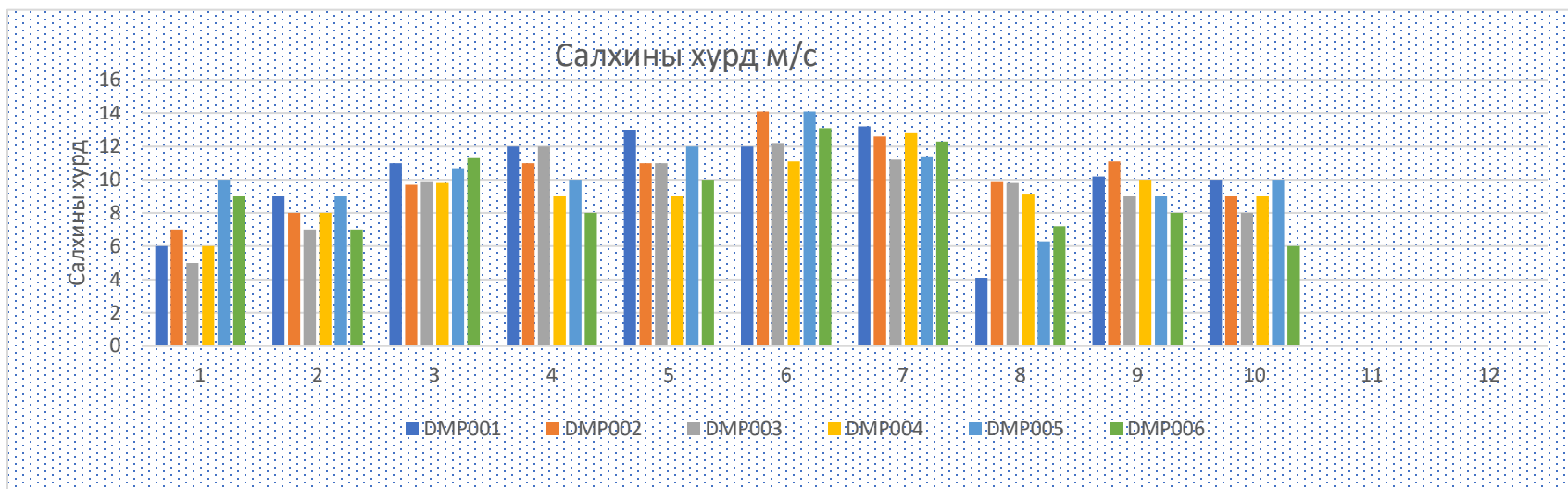

График 13. Уурхайн нөлөөллийн бүсэд хийгдсэн салхины хурдын мэдээлэл

*Зураг 44. Харьцангуй
чийгшил, салхи, дуу
чимээ хэмжигч
багажууд*

Тэсэлгээний явцад 500 метр зайнаас дуу чимээг хэмжилт хийж ажиллаа. Хэмжитийн үр дүнг дараах зурагт үзүүлэв.

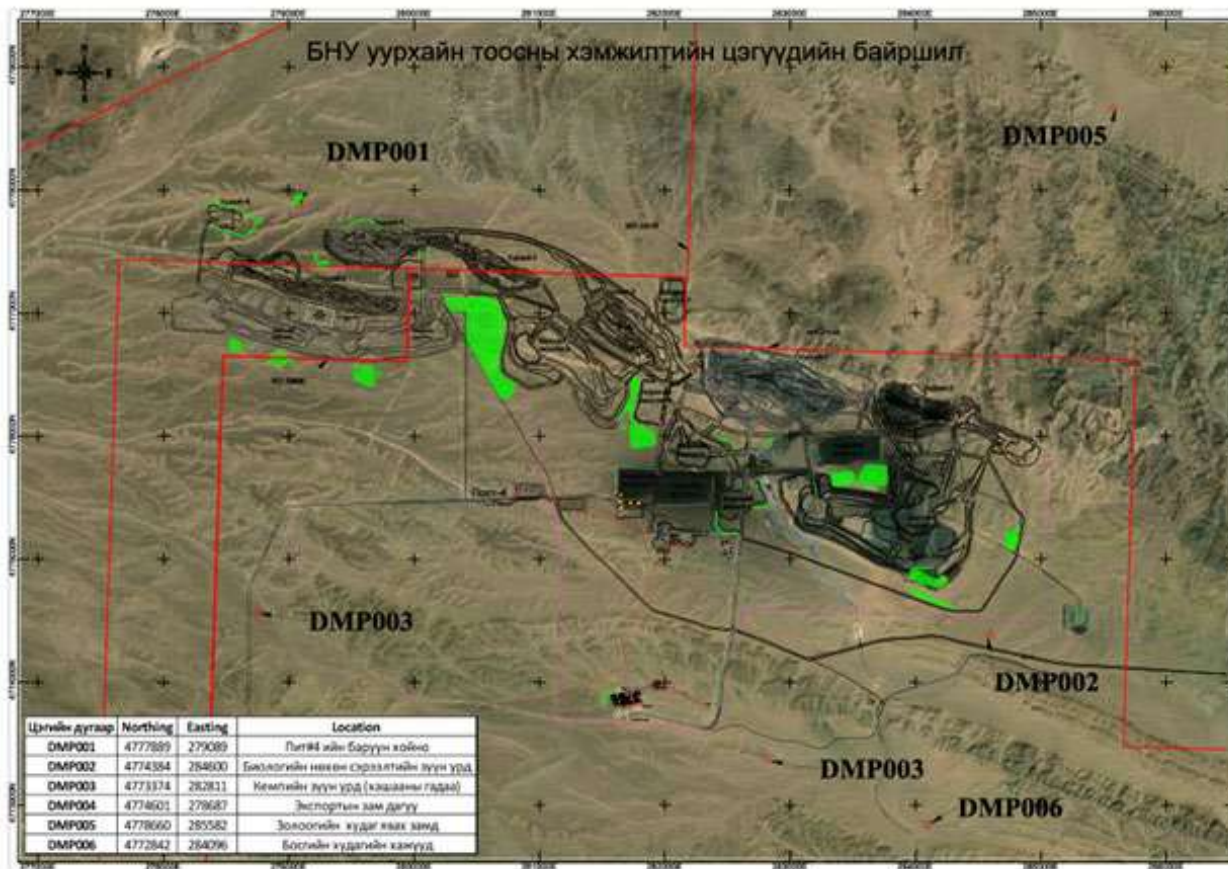
Зураг 45. Тэсэлгээний үед дуу шуугиан хэмжсэн байдал

11.2 Уурхайн тоосны хяналт

Уурхайн үйл ажиллагааны нөлөөллөөс үүдэлтэй орчны тоосжилтыг хянах зорилгоор сонгосон хяналтын цэгүүдэд, тодорхой аргачлалын дагуу тоосны мониторингийн ажил хийгддэг бөгөөд хэмжилтийн үр дүнг MNS 4585:2016 Агаарын чанар Техникийн ерөнхий шаардлага стандартад заагдсан хүлцэх агууламжтай харьцуулан дүгнэдэг. Тоосны хэмжилтийг Dust Trak II маркийн багажийг ашиглан 30 минутын хугацаа давтамжтайгаар хэмжиж байна. Тоосны концентрацын хэмжилтэд PM10, PM2.5 тоосонцрыг гол үзүүлэлт тодорхойлсон.

Зураг 46. Нөлөөллийн бүсийн 6 цэгт тоосны хэмжилт хийж буй байдал

Зураг 47. Нөлөөллийн бүсийн тоосны хэмжилтийн цэгүүд

Уурхайн орчинд хийгдэж байгаа 2.5 болон 10 мкг/м³ агуулагдаж байгаа тоосны хэмжилтийн үр дүнг дараах графикаар харуулж байна. Графикаас хархад 3,4 дүгээр сарын тоосны хэмжилтын үзүүлэлт бусдаас бага зэрэг илүү гарсан тухайн саруудын салхины эрчим их байсанг илтгэж байгаа юм. Тоосны хэмжилтийг сар бүрийн 20-нд хийдэг ба тухайн өдрийн салхины эрчимээс хэмжилтийн үр дүнг шалтгаалах нэг нөхцөл болж байгаа юм.

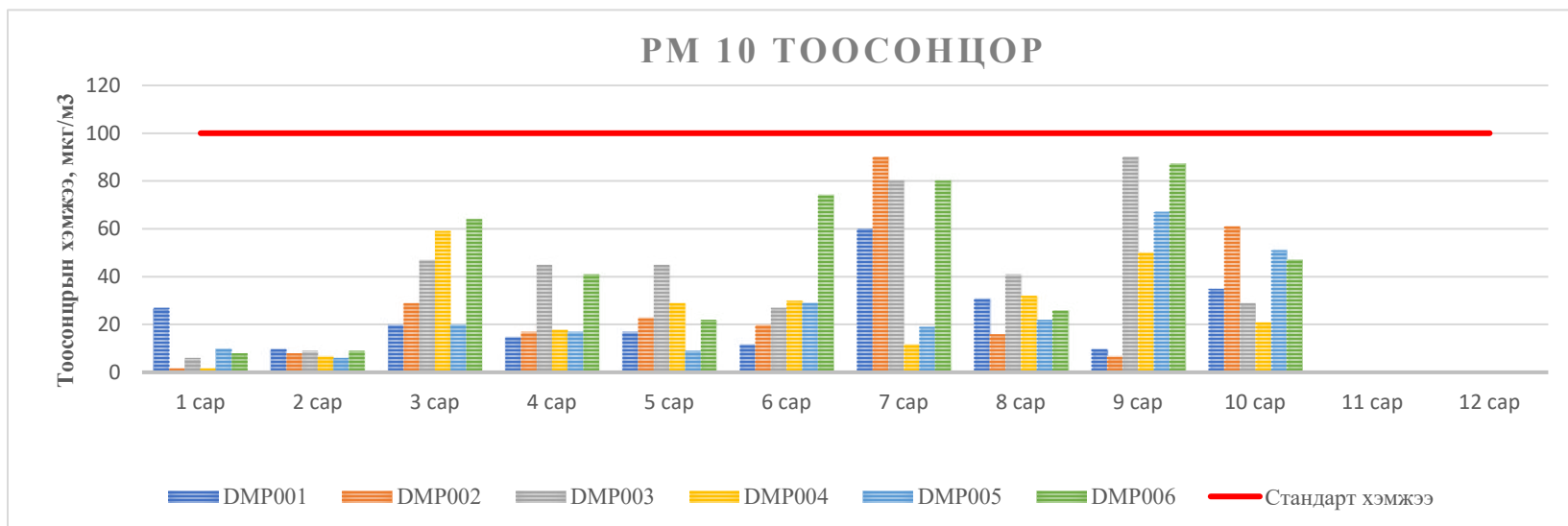
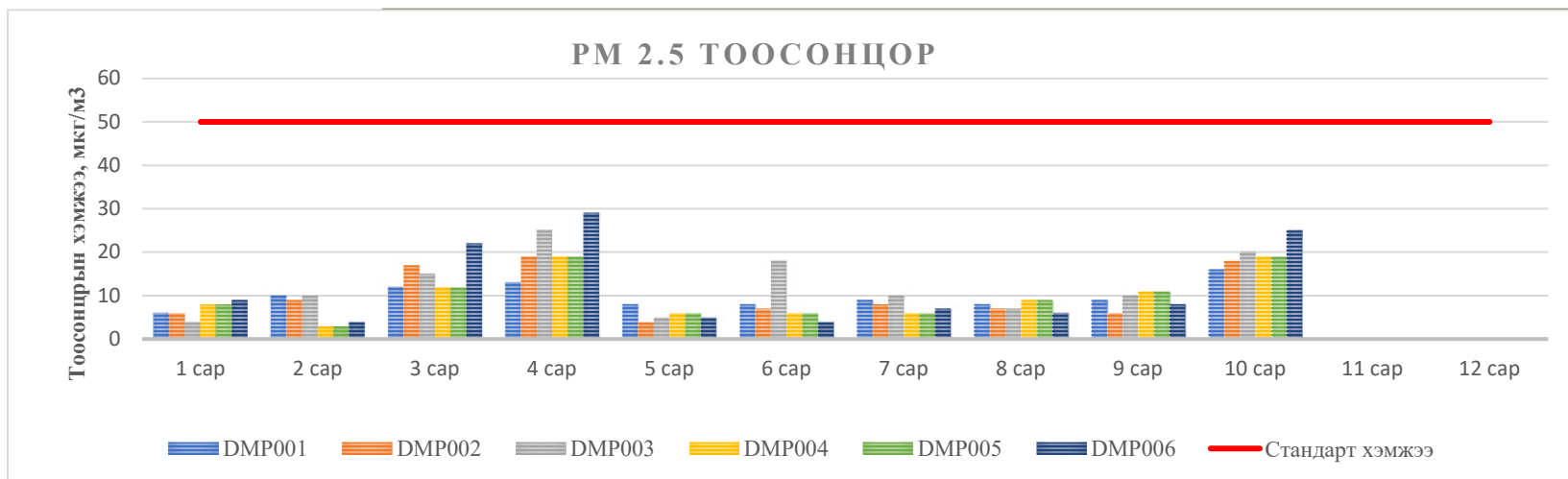
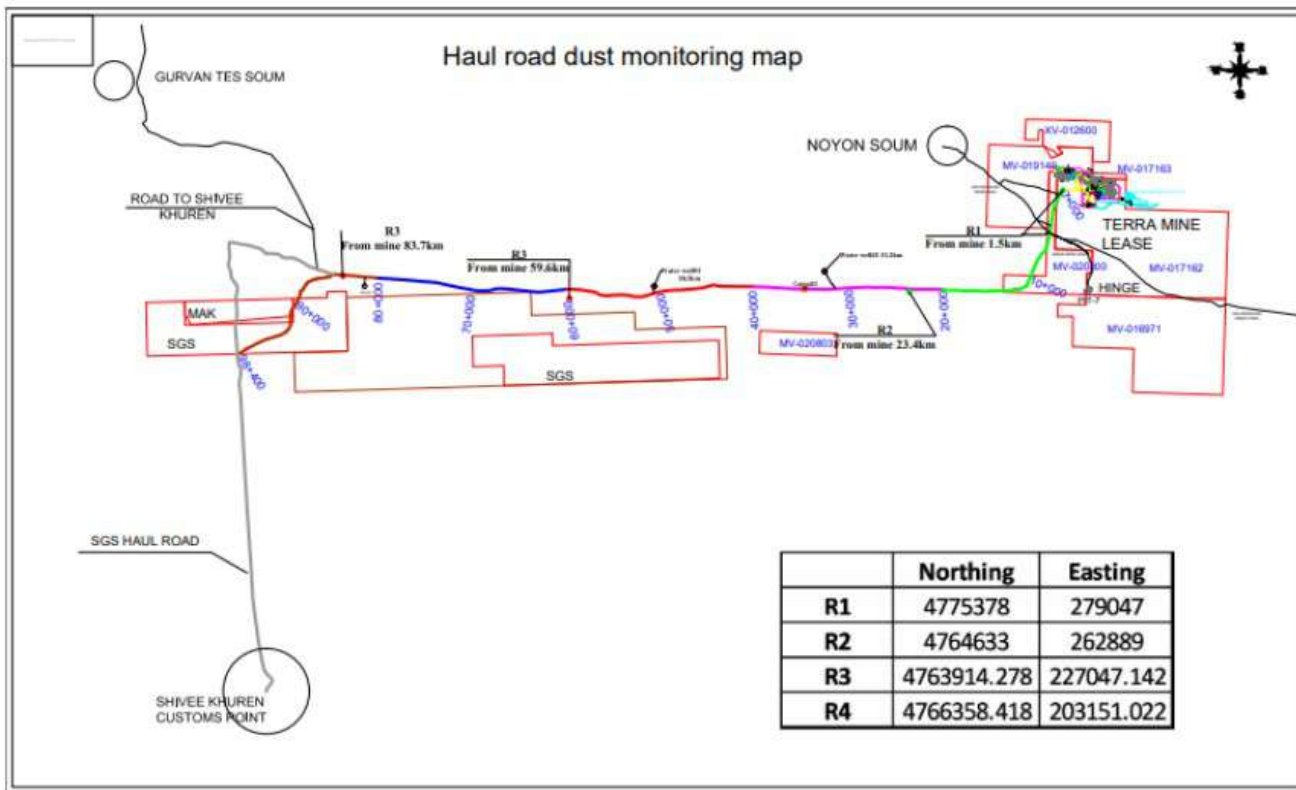

График 15. Нарийн болон бүдүүн ширхэгтэй тоосонцорийн 1-10 сарын хэмжилт /нөлөөллийн бүс/

Дээрх зурагт харуулсанаар нүүрс тээврийн зам дагуу хийгдэж байгаа 2.5 болон 10 мкг/м³ хэмжилтийн цэгүүдийг харуулав. Агуулагдаж байгаа тоосны хэмжилтийн үр дүнг дараах графикаар харуулж байна. Графикаас хархад 7, 10 сарын тоосны хэмжилтын үзүүлэлт Стандарт хэмжээнд хүрсэн бага зэрэг илүү гарсан тухайн саруудын салхины эрчим их байсанг илтгэж байгаа юм. Оны эхний 10 сарын байдлаар нүүрс тээврийн замын тоосны хэмжилт уурхайн орчны тоосноос өндөр үзүүлэлт харагдаж байгаа нь замыг усалгааг аль болох сайжруулах, анхаарах хэрэгтэйг харуулж байна.

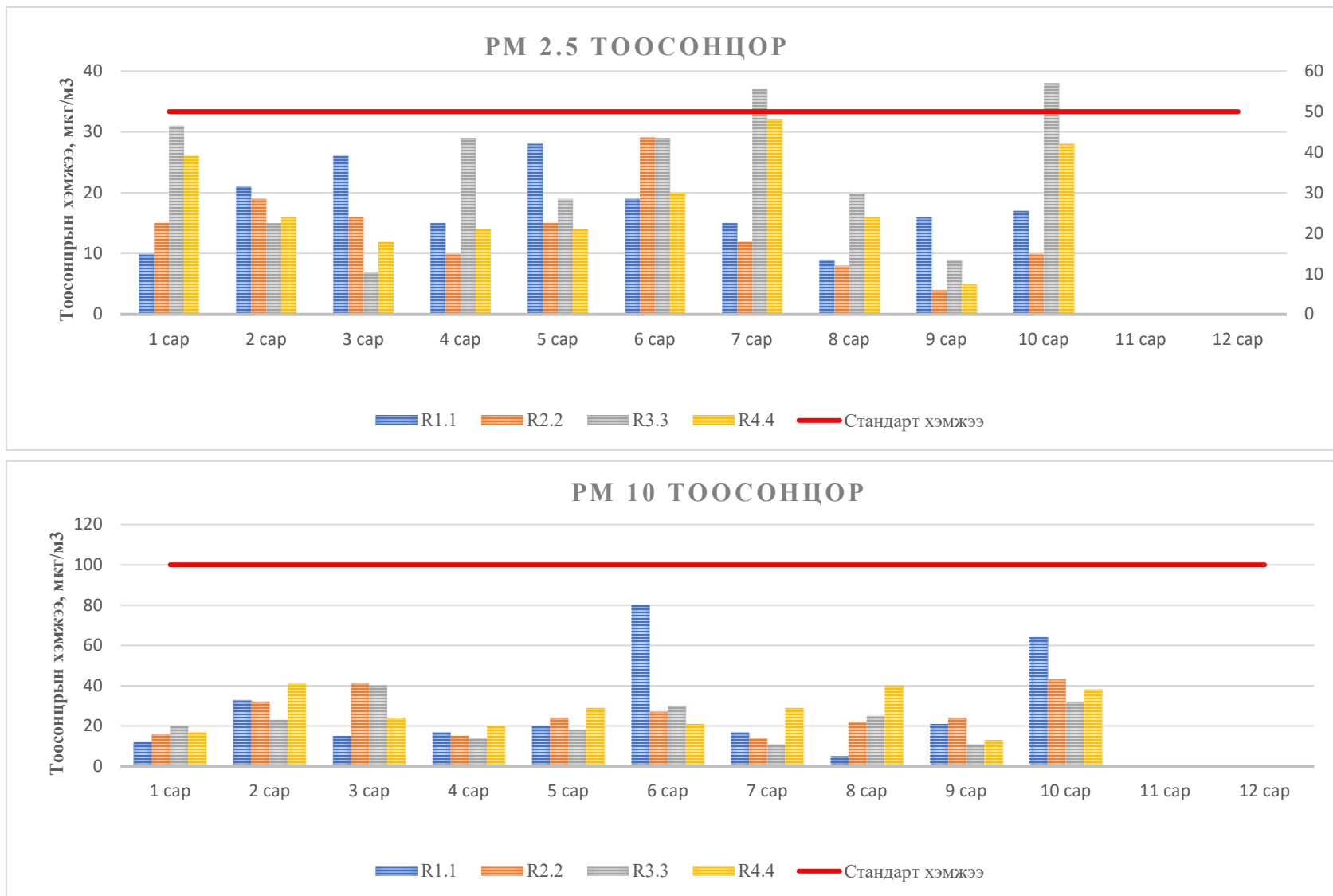

График 16. Нарийн болон бүдүүн ширхэгтэй тоосонцорийн 1-10 сарын хэмжилт /Нүүрс тээврийн зам/

11.3 Тоос болон хорт хийн хэмжилтийг хөндлөнгийн байгуулгаар хийлгэх

Хөндлөнгийн байгуулгаар тоосны хяналт шинжилгээг “Грийн Кроун” ХХК-ийн итгэмжлэгдсэн лабораториор хийлгэсэн. Уурхайн бүсэд уурхайн засварын газар, ШТС, уурхайн бүс, Кемп зэрэг газруудад нарийн ширхэгтэй тоосонцор мөн агаар дахь азотын давхар исэл, хүрхэрлэг хий, формальдегид, озон, бензол зэрэг нэгдлүүдийг дээрх цэгүүдээс авч шинжилгээ хийлгэсэн юм. /Ногоон титэм ХХК-ийн шинжилгээний дүнг тайланд хавсаргав./

Зураг 48. Ногоон титэм ХХК-ийн цэгүүдэд хэмжилт хийж буй байдал

11.4 Усны түвшиний хэмжилт

Уурхайн нөлөөлөллийн бүсийн малчны 8 худаг, уурхайн хяналтын 3 цэгт сар бүр хэмжилт хийж ажиллалаа. 8 сард гаргасан хяналтын цооногийн /өвөр задгай/ хэмжилтийн мөн хийж эхэлсэн юм. Хэмжилтийн үр дүнг дараах графикаас харна уу.

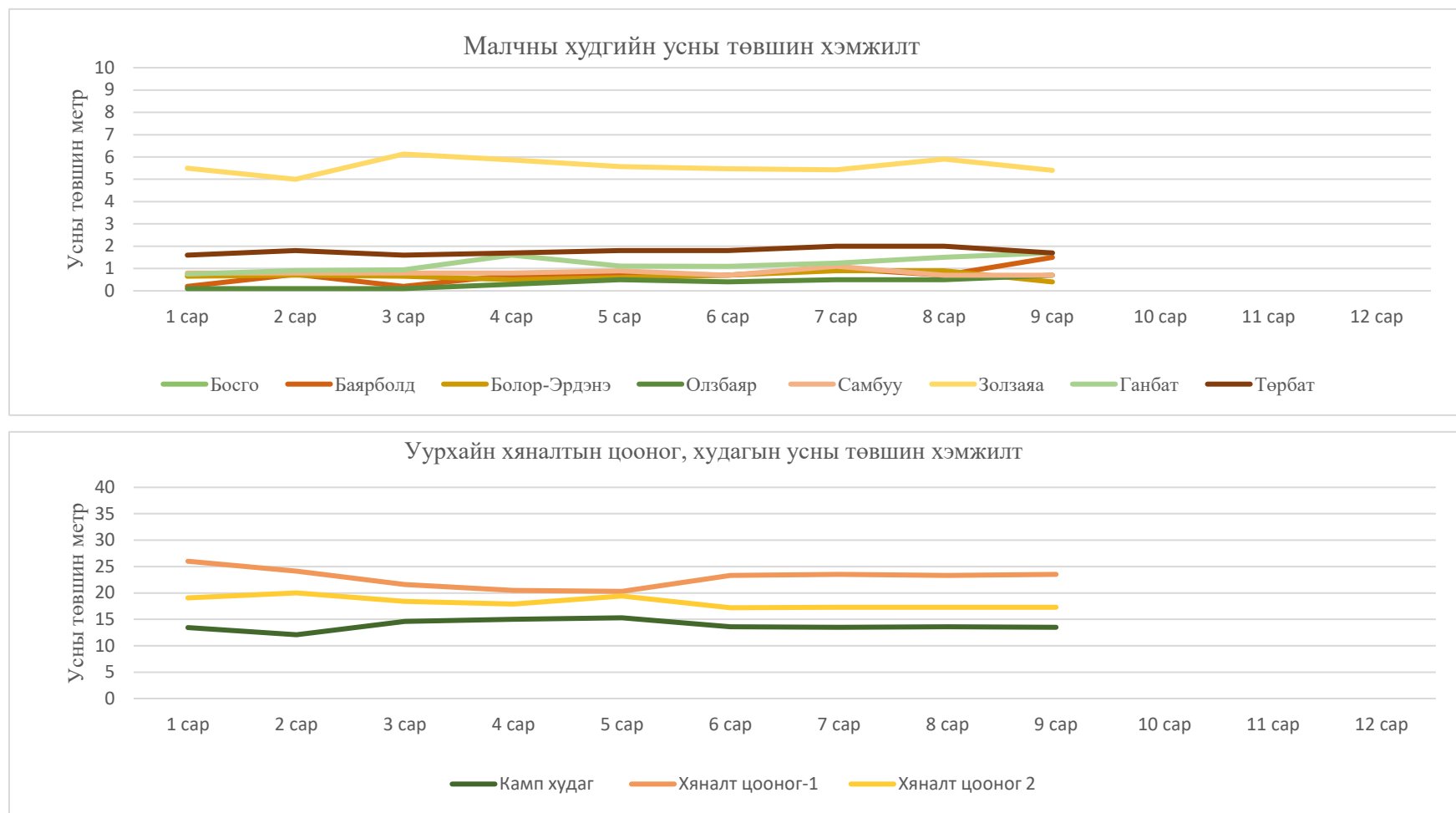
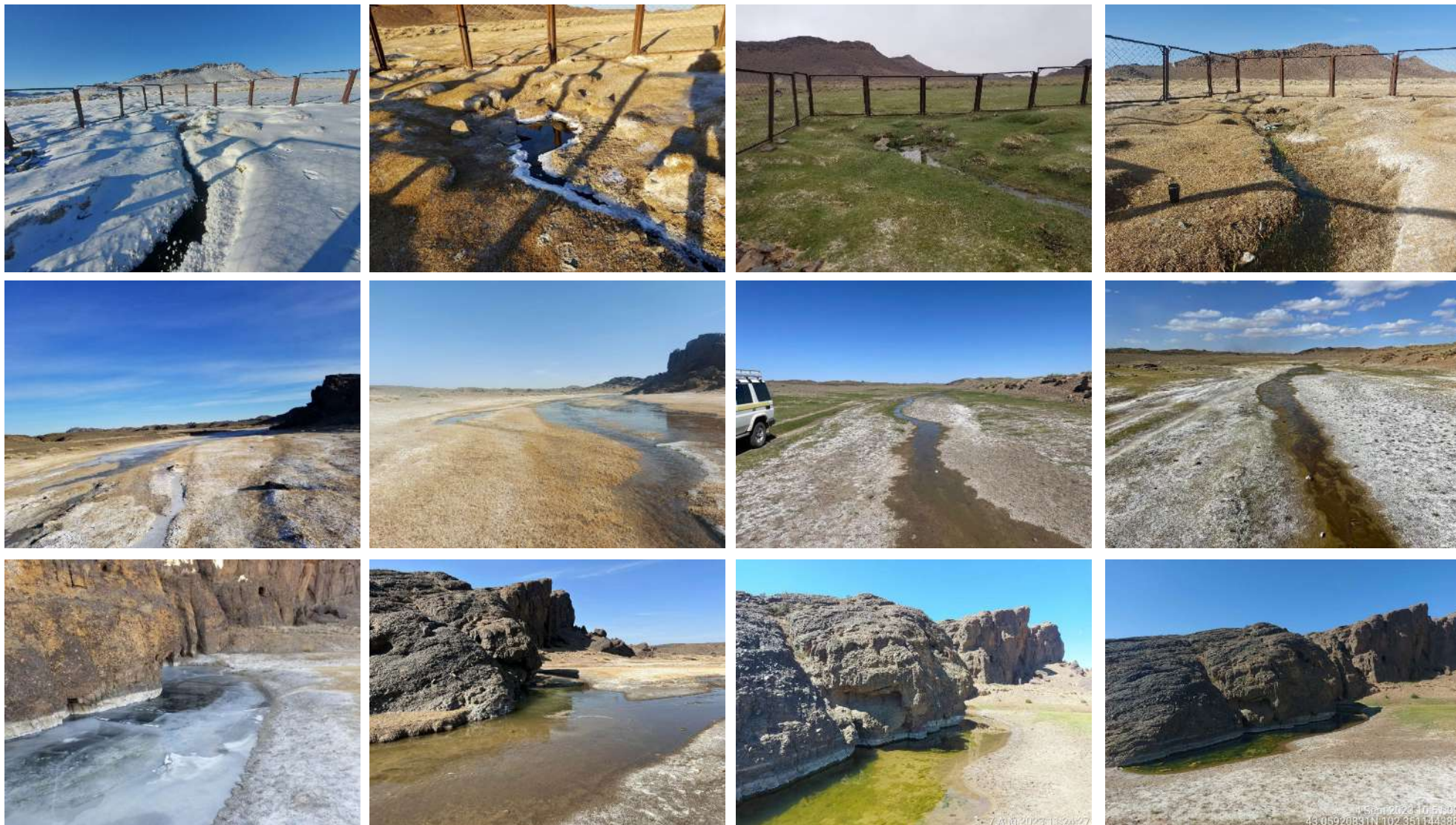

График 17. Хяналтын цооногуудын түвшиний хэмжилтийн мэдээлэл

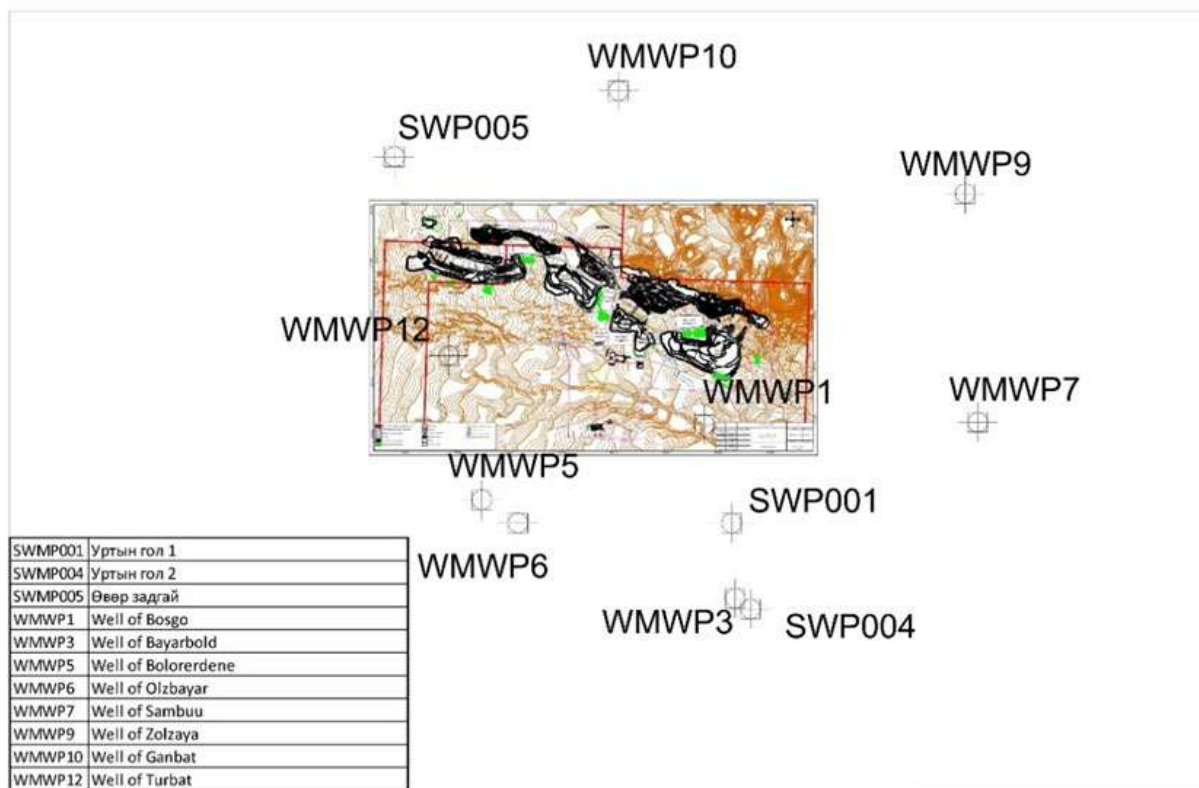
Зураг 49. Фотомониторинг 2, 4, 6, 9 саруудыг харьцуулсан байдал

Зураг 50. Малчны худгуудын усны түвшиний хэмжилтүүд хийж буй байдал

10.5 Усны чанарын шинжилгээ

2023 онд төслийн мониторингийн 16 цэгүүдээс улирал бүр усны дээжийг авч итгэмжлэгдсэн лабораторид **химийн, хүнд металлын, бактериологийн шинжилгээг** хийлгэж үр дүнг хянаж ажилласан. */Шинжилгээний дүнг хавсралтаас харна уу/* Шинжилгээний дүнгээс харахад Одоогоор стандартаас хэтэрсэн үзүүлэлт гараагүй байгаа. /MNS ISO 10523-2;2003 Усны чанар pH тодорхойлох стандартад заагдсан унд ахуйд хэрэглэх усны pH 7 байдаг бол уурхайн шүүрлийн болон унд ахуй, малчны худгуудын шинжилгээний үзүүлэлт 7.5 дээш ЭКВ буюу бага зэрэг хатуулаг ус юм. Унд ахуйд усыг цэвэршүүлж ашиглаж байна.

Зураг 51. Малчны худгууд болон фотомониторингийн хяналтын цэгүүдийн байршил

Зураг 52. Усны дээж авч шинжилгээнд явуулахаар бэлтгэж буй байдал

10.6 Хөрсний чанарын шинжилгээ

2021 онд уурхайн хөрсний хяналт шинжилгээний цэгүүдийг шинэчлэн тогтоосны дагуу 2022, 2023 онуудад хяналтын 9 цэгээс дээжлэлтийг улирал тутам хийж ажилласан. Хөрсний чанарын шинжилгээг Өмнөговь аймгийн МХГ лаборатори, Улаанбаатар хот дахь “Хөрс судлалын лаборатори”-д шинжилгээг хийлгэж хөрсний чанарыг хянаж ажилласан. Хөрсний чанарыг хянахдаа гол төлөв химийн шинж чанар, физик шинж чанар болон хүнд металл, бохирдлын агууламжуудыг тус тус тодорхойлуулж хөрсний бохирдол үүсэж байгаа эсэхийг хянаж ажилласан юм. Шинжилгээний дүнгүүдийг хархад хүнд металл стандарт хэмжээнээс хэтэрсэн үзүүлэлт байхгүй юм. Харин шимт хөрсний дээжний шимэрхэг байдал маш ядуу буюу үржил шим бага гэсэн үзүүлэлттэй байна. /Дэлгэрэнгүй шинжилгээ ний дүнг тайланд хавсаргав./

Зураг 53. Хөрсний дээжийг шинжилгээнд өгөхөөр бэлтгэж буй байдал

10.7 Ургамлын бүрхэцийн судалгааны мэдээлэл

Уурхай орчмын ургамлан бүлгэмдлийн төлөв байдлыг ажиглах зорилгоор уурхайн орчимд сонгосон 4 цэгт геоботаникийн бичиглэл хийсэн. 2022 онд ургамлын бичиглэл хийсэн талбайд энэ дахин геоботаникийн бичиглэл хийлээ.

Хүснэгт 26. Геоботаникийн бичиглэл хийсэн цэгийн байршил

№	Хяналтын цэгийн дугаар	Байршил	Солбицол	
			Уртраг	Өргөрөг
1	BNU-P-01	Ихэрийн ард	N=43 ⁰ 07' 36''	E=102 ⁰ 22' 45''
2	BNU-P-02	Уртын голын баруун	N=43 ⁰ 03' 08''	E=102 ⁰ 19' 18''
3	BNU-P-03	Кемпийн ард	N=43 ⁰ 05' 42''	E=102 ⁰ 19' 10''
4	BNU-P-04	Биологи нөхөн сэргээлтийн талбайн урд	N=43 ⁰ 05' 37''	E=102 ⁰ 19' 27''

Судалгааны үр дүн: Ургамалжилтын хэв шинж нь баглуур-таана-хялганат-харгана бүлгэмдэл бүхий цөлөрхөг хээрийн шинжийг агуулсан бөгөөд энд жижиг уул толгодын энгэр бэлээр *Anabsis brevifolia* /Тагжгар баглуур/, *Reaumuria soongorica* /Улаан бударгана/, *Stipa glareosa* /Сайрын хялгана/, уул толгодын хоорондох сайр садрагаар *Zygophyllum xanthoxylon* /Шар хотир/, *Asterothamnus centra-asiaticus* /Төв Азийн Лавай/, *Achinoderum splendens* /Гялгар дэрс/, *Nitraria sibirica* /Сибир харгана/, харин тэгш тал хөндийгөөр *Stipa glareosa* /Сайрын хялгана/, *Asterothamnus centra-asiaticus* /Төв Азийн Лавай/, *Anabsis brevifolia* /Тагжгар баглуур/, *Reaumuria soongorica* /Улаан бударгана/ зонхилон тархсан байна. Дээрх зонхилон тархсан ургамалууд нь маш ядуу, тарчиг зүйлийн тоо өмнөхөөс буурсан үзүүлэлтэй байна. Энэ нь сүүлийн жилүүдэд бороо хур багатай чийг муу байсантай шууд холбоотой гэж үзэж байна.

Хүснэгт 27. Бичиглэл хийсэн цэгүүдийн ургамалжилтын төлөв

№	Бүлгэмдлийн зураг	Ургамалжилтын төлөв
1		<p>Ихэрын арлуу тоосны 05 дугаар хэмжилтийн цэгийн хажууд оролцоо. Уул толгодын арын харгана бут-таана хялгана бүлгэмдэлтэй.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Зонхилогч: Бут, хялгана <ul style="list-style-type: none"> • Дэд зонхилогч: <ul style="list-style-type: none"> • Бүрхэц: 20-30% • Дундаж өндөр: 5-50см • 10м² дахь зүйлийн тоо: 8.
2		<p>Биологийн нөхөн сэргээлтийн талбайн урд хялгана-дэрс-баглуур бүлгэмдэлтэй.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Зонхилогч: Бут, Бударгана • Дэд зонхилогч: Бут, Улаан бударгана, Дэрс <ul style="list-style-type: none"> • Бүрхэц: 60% • Дундаж өндөр: 10-50см • 10м² дахь зүйлийн тоо: 7.
3		<p>Кемпийн арын хоолой хөндийн баглуур-таана-хялганат бүлгэмдэлтэй.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Зонхилогч: баглуур, хялгана, Харгана • Дэд зонхилогч: Шар хотир, таана <ul style="list-style-type: none"> • Бүрхэц: 20% • Дундаж өндөр: 5-10см • 10м² дахь зүйлийн тоо: 8.
4		<p>Уртын голын баруун чулуурхаг сөөг оролцсон баглуур-хялганат бүлгэмдэлтэй.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Зонхилогч: Зүлэг, Баглуур, хялгана <ul style="list-style-type: none"> • Дэд зонхилогч: Харгана <ul style="list-style-type: none"> • Бүрхэц: 100% • Дундаж өндөр: 5-10см • 10м² дахь зүйлийн тоо: 4.

10.8 Уурхай орчмын болон нөлөөллийн бүсийн зэрлэг амьтны ажиглалт судалгааны мэдээлэл

Зорилго: Уурхайн ашиглалтын үйл ажиллагаанаас уурхай орчмын том хөхтөн, нүүдлийн болон суурин шувуудын тархац, байршил нутагт нөлөөлөх байдлыг судлах, том хөхтөн амьтны, тоо толгой, шувуудын тархалтыг тухайн жил бүр гаргах.

Ажиглалтын талбай, арга зүй: Ажиглалтыг 2023 оны 08 дугаар сарын 15-ний өдөр уурхайн ашиглалтын лицензийн талбай болон нөлөөллийн бүсэд тааралдсан амьтны байршил, тоо толгойг тэмдэглэсэн. Уг судалгаагаар нийт 5 зүйлийн шувуу, 3 зүйлийн хөхтөн нийт 102 зүйлийн амьтан харж тэмдэглэсэн.

Зураг 54. Амьтны судалгаа хийж явсан ажлын маршрут

Хүснэгт 28. Амьтны ажиглалтыг нэгтгэсэн хүснэгт

№	Монгол нэр	Их усны хяр	Ар задгай	Ямааг	Хөтөл амгалан зүүн талаар	Ихэрийн араар	Хур Эрдэнэ ХХК-ийн зүүн урд	Уртын голын эхэн хэсэгт	Хатуугийн талд	Өвөр булгийн ойролцоо	Уурхайн хотхоны зүүн талруу	Нарангийн булаг	Уртын голын адагруу	Пит-7 баруун хойд уулан дунд	Биологийн нөхөн сэргээлт хийсэн талбайд	Нийт гэмдэгдсэн бодгалийн тоо
1	Аргаль	1								1						2
2	Эрээн хахилаг	2		3			4						5			14
3	Цөлийн чогчиго	1	1		1		1		1			1		1	1	8
4	Хар хэрээ															0
5	Тагтаа	3		5		2		1		1		3		4		19
6	Бор туулай	1		1		1		1			1		1		1	7
7	Хар сүүлт	2			7				1					5	2	17
8	Янгир ямаа					3										3
9	Өрөв тас	1			1				1		1		1			5
10	Шорон эвэрт болжмор	4		2	5		3	2	1	4		1		2		24
Тухайн газар ажиглагдсан амьтдын тоо			15	1	11	14	6	8	4	4	6	2	5	7	12	4

Ажиглалтыг Өвөр задгай, Ихэрын араар, Хөтөл амгалан зүүн, зүүн урдуур, Хур Эрдэнэ ХХК-ийн зүүн тал, Уртын голын эхэн, Уртын голын адагруу, Пит-7-ийн баруун хойд уулаар, Нарангийн булаг, Нарангийн булаг, Хатуугийн тал, Уурхайн хотхоны ойролцоо, Биологийн нөхөн сэргээлт хийсэн талбайн орчим гэсэн замналаар явж гүйцэтгэсэн. Тус замналаар явахад хөхтөн амьтнаас 3 янгир, 17 орчим хар сүүлт, 7 бор туулай тааралдсан бол шувуудаас 14 эрээн хахилаг, 5 тас, шоронэвэрт болжмор 24, цөлийн чогчиго 8 бүртгэгдсэн. Бид өглөө ажиглалтаа 08 цагт эхлүүлсэн бөгөөд цаг агаарын байдал +25 орчим хүртэл халуун байсан бөгөөд үдээс хойш нарны элч буурч +20-22 градус хүрч зэргийн бага зэргийн сэвэлзүүр салхитай байлаа.

Амьтан харагдах байдлын мэдээлэл: Амьтны харагдах байдлын мэдээллээр уурхайн биологийн нөхөс сэргээлтийн талбайн 2 туулай, Хөтөл амгалангийн зүүн талд таарсан 3 янгир ямаа, Уртын голын адагт таарсан 2 хар сүүлт зээрыг бусад хэмжилт судалгааны үед тааралдсан.

Ажиглалтын бүртгэлийн хуудас

ANIMALS MONITORING RECORD SHEET

DATE: 2023.08.15.

№	Animal name/Амьтны нэр	Point /coordinate		Бодьгалын тоо/Species				Амьдрах орчин/ Home range	Байрлаж буй газрын нэр/ Name of location
		Easting	Northing	ДДД/ Height	Эр/ male	Эм/ female	Төл/ Sprout		
1	Аргамс	43°05'59.0	102°29'21.8		1	1			Тул үзр
2	Уурхайн эр	43°02'17.0	102°14'05.9		2	3	5		Тул үзр, Хөтөл
3	Хөтөл	43°01'36.2	102°06'57.5					8	Ажир Хөтөл
4	Уурхайн эр	43°05'55.9	102°09'50.2					5	Тул, Хөтөл, Чонидог үзр
5	Тогтоо	43°10'50.5	102°13'15.0					13	Уртын гол, Хөтөл, Ажир үзр
6	Боргооно	42°29'02.2	102°08'13.9					7	Ажир Хөтөл үзр
7	Ажир үзр	43°05'46.5	102°05'57.8		1	2	3		Тул үзр
8	Өрөөтэй	43°02'51.0	102°08'59.2					5	Тул үзр, Хөтөл, Ажир
9	Морьт эр	43°04'34.2	102°12'41.6					2	Уртын гол, Хөтөл, Ажир үзр
10	Эм								
11									
12									
13									

Measured by:		Signature:	
Reviewed by:		Signature:	

Зураг 55. Судалгааны үеэр Хөтөл амгалан, Их усны хяруудад таарсан амьтад

Зураг 56. Судалгааны явцад Хатуугийн тал, Ар, Өвөр задгайн орчмоор таарсан амьтад

12. ТУХАЙН ЖИЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨГ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ УДИРДЛАГА ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ БИЕЛЭЛТ

Хүснэгт 29. Удирдлага зохион байгуулалтын төлөвлөгөө биелэлт

№	Төлөвлөсөн арга хэмжээ	Хэрэгжүүлэх хуваарь	Хариуцагч	Биелэлт
1	Байгаль орчны тэмдэглэлт өдрүүдэд Ноён сумын ЕБС-ын хүүхдүүдэд экологийн боловсрол олгох ажлыг зохион байгуулах	Жилд 1 удаа	Байгаль орчин, Орон нутаг	Дэлхийн усны өдрийг тохиолдуулан Өмнөговь аймгийн Ноён суманд болсон баруун 3 сумын сурагчдын дунд “Өөрчлөлтийг хурдасгая” уриа дор Дэвжээ тэмцээний хамтран амжилттай зохион байгуулсан. Ноён сумын сурагчид уурхайтай танилцах зэрэг ажлын дэлгэрэнгүй мэдээллийг 12.1- ээс харна уу.
2	Шинэ ажилтан, албан хаагчдыг байгаль орчин, аюулгүй ажиллагааны сургалтанд хамруулах	Жилийн турш	Байгаль орчин ХАБЭА хэлтэс	Шинэ ажилтны сургалтыг 2023 оны 09 дүгээр сарын 30-ны байдлаар 735 ажилтанд орсон байна. 2022 онд уурхай зогсонги байсантай холбоотойгоор 3 сараас дээш хугацаагаар уурхай дээр ирээгүй болон шинэ ажилтангуудад сургалтыг орсон юм. Дэлгэрэгүй мэдээллийг 12.2 хэсэгт оруулав.
3	Мониторингийн цооног байгуулах /Өвөр задгайд хяналт хийх зорилгоор/	3-р улиралд	Удирдлага Байгаль орчны хэсэг	Орон нутгийн иргэдын хүсэлт болон уурхайн тэлэлтэй холбоотойгоор газрын гүний усны түвшний тогтмол хянах зорилгоор “Сойл инженеринг” ХХК-аар мониторингийн цооногийг Өвөр задгайгаас 500 гаруй метрт байгуулав. Мониторингийн цооногтой холбоотой дэлгэрэнгүй мэдээллийг 12.3 хэсэгээс харна уу.
4	Тэрбум мод хөтөлбөрийн хүрээнд мод тарих	2-р улирал	Удирдлага Байгаль орчны хэсэг	Тэр бум мод хөтөлбөрийн хүрээнд уурхайн хотхоны модны талбайд 300 ширхэг хайлаас мод нөхөн тарилт хийсэн. Пост-4 ойролцоо хашаагүй байсан 100 ширхэг хайлаасийг биологийн нөхөн сэргээлтийн талбайд шилжүүлэн суулгаж сэргээж тарьсан. Дэлгэрэнгүй мэдээллийг 12.4 хэсэгт оруулалаа.

12.1 Байгаль орчны тэмдэглэлт өдрүүдэд

Дэлхийн усны өдрийг тохиолдуулан Өмнөговь аймгийн Ноён суманд болсон баруун 3 сумын сурагчдын дунд “Өөрчлөлтийг хурдасгая” уриа дор Дэвжээ тэмцээний хамтран амжилттай зохион байгуулсан.

Зураг 57. Өөрчлөлтийг хурдасгая “Дэвжээ” тэмцээний үеэр

Мөн Ноён сумын ЕБС-ын хүүхдүүдэд экологийн боловсрол олгох ажлын хүрээнд Ерөнхий боловсролын сургуулын 2023 оны 10 дугаар сарын 25-ний өдрийн А/27 тоот хүсэлтын дагуу сургуулын дотуур байрны 32 хүүхдийг 10 дугаар сарын 30-ны өдөр уурхайн үйл ажиллагаа, уурхайчидын амьдралтай танилцуулах, байгаль экологийн мэдлэг өгөх, өөрийн мөрөөдлөө олж харах, уурхайн талаарх танин мэдэхүйгээ нэмэгдүүлэх зорилгоор уурхайтай танилцах өдөрлөгийн хамтран зохион байгуулалаа. Ноён сумын ЕБС-ын хүсэлт болон уурхайтай танилцсан хүүхдүүдийн гарын үсгийг тайланд хавсаргав.

12.2 Шинэ ажилтан, албан хаагчдыг байгаль орчин, аюулгүй ажиллагааны сургалтанд хамруулах

Шинэ ажилтны сургалтыг 2023 оны 09 дүгээр сарын 30-ны байдлаар 735 ажилтанд орсон байна. 2022 онд уурхай зогсонги байсантай холбоотойгоор 3 сараас дээш хугацаагаар уурхай дээр ирээгүй болон шинэ ажилтангуудад сургалтыг орсон юм. Энэхүү сургалтуудын агуулгад уурхайн байгаль орчны үйл ажиллагаа, усны хэмнэлт зөв зохистой хэрэглээ болон ажилчдын зүгээс үзүүлж болохуйц сөрөг нөлөөлөл түүнээс хэрхэн сэргийлэх талаарх байгаль орчны анхан шатны зүйлүүд тусгагдсан байдаг. 2023 оны 3-р улирлын байдлаар сургалтад суусан хүмүүсийн харьцааг дараах графикт харуулав.

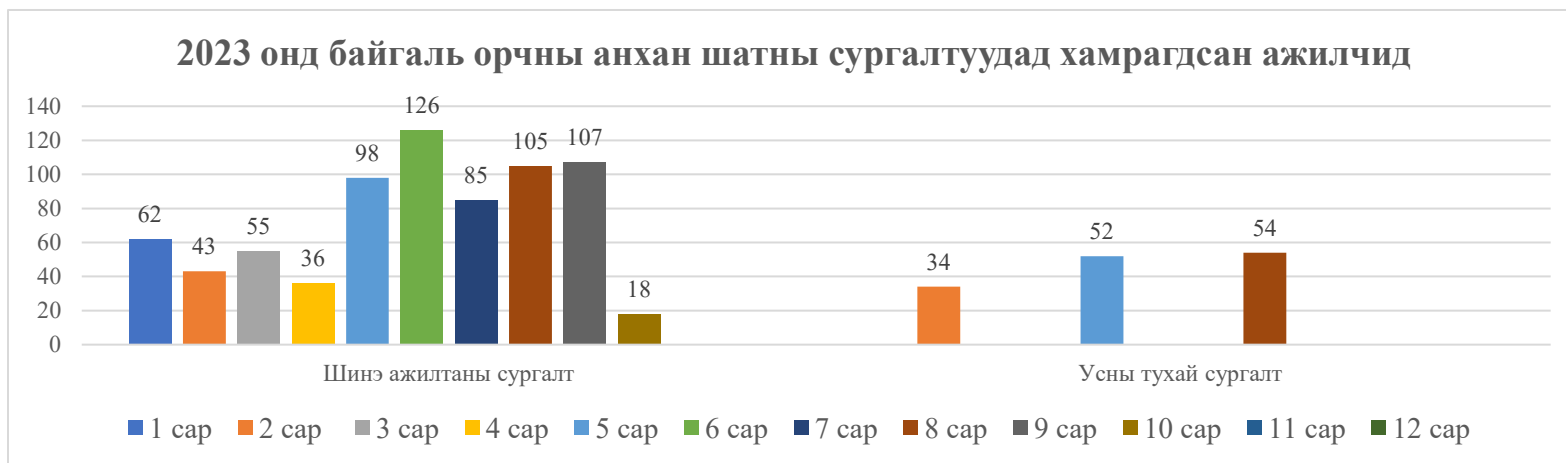

График 18. Шинэ ажилчид байгаль орчны сургалтад хамрагдсан байдл

Зураг 58. Шинэ ажилчид БО-ны сургалтанд хамрагдаж буй байдал

12.3 Мониторингийн цооног байгуулах

“Сойл Инженеринг” ХХК 2023 оны 08 дугаар сарын 14-ны өдрөөс 08 дугаар сарын 15-ний хооронд газрын гүний усыг хянах зорилгоор мониторингийн цооногийг өрөмдүүлсэн билээ. Цооног хүлээж авсанаас хойш түвшиний хэмжилтийн орчны хяналт шинжилгээний Мониторингийн цооног хүлээлцсэн актыг тайланд хавсаргав.

Зураг 59. Мониторингийн цооног /Өвөр задгай/

12.4 Тэрбум мод хөтөлбөрийн хүрээнд мод тарих

Тэр бум мод хөтөлбөрийн хүрээнд уурхайн хотхоны модны талбайд 300 ширхэг хайлаас мод нөхөн тарилт хийсэн. Пост-4 ойролцоо хашаагүй байсан 100 ширхэг хайлаасыг биологийн нөхөн сэргээлтийн талбайд шил жүүлэн суулгаж сэргээж тарьсан.

Зураг 60. Уурхайн хотхонд шинээр тааьсан болон шилжүүлэн суулгасан модны ургалтын байдал

13. ТУХАЙН ЖИЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ, ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ХЭРЭГЖИЛТИЙГ НӨЛӨӨЛӨЛД ӨРТӨГЧ ОРШИН СУУГЧДАД ТАЙЛАГНАХ ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ БИЕЛЭЛТ

Хүснэгт 30. Байгаль орчны хэрэгжилт оршин суугчид танилцуулах

№	БОХТ-ны биелэлтийг оролцогч талуудад тайлагнах, хэрэгжүүлэх хуваарь	Тайлагнах хуваарь	Зохион байгуулах газар	Хариуцагч	Биелэлт
1	БОМТ-ны хэрэгжилтын явц танилцуулах	Хагас жил	Ноён сум, багийн төв	Байгаль орчин, Орон нутаг	2023 оны 04 дүгээр сард Ноён сумын төвд болсон Хариуцлагатай уул уурхай бүх иргэдын хурлаар БО-ны мэргэжилтэн Ж.Банзрагч, Б.Ихбаяр, ХАБЭА-н албаны дарга Э.Доржпүрэв нар мөн 06 дугаар сард Сайран баг дээр болсон бүх нийтийн хурлаар Орон нутаг хариуцсан ажилтан Л.Төгсбаяр, БО-ны мэргэжилтэн Р.Батгэрэл, Б.Ихбаяр нар 2023 оны БОМТөлөвлөгөө болон орон нутагт хийж хэрэгжүүлэх, хэрэгжүүлсэн ажлын танилцуулав. Дэлгэрэнгүйг 12.1 хэсгээс
2	БОМТ-ны хэрэгжилтийг газар дээр үзэж танилцах	Шалгалтын дүгнэлт	Уурхай	Удирдлага, Байгаль орчин, Орон нутаг	2023 оны БОМТ-ний хэрэгжилтийн шалгах ажлын хэсэг 2023 оны 11 дүгээр сард аймаг, сумын төлөөлөгчидын хамтарсан шалгалтын комисс уурхай дээр ирж БОМТХэрэгжилтын тайлан хүлээж авхаар ажиллах юм.
3	Төслийн нөлөөллийн бүсийн зарим иргэд, сумын ИХТ-д байгаль орчны ажлын явцыг танилцуулна	Уурхайд биечлэн танилцуулах	Уурхай	Удирдлага, Байгаль орчин, Орон нутаг	Аймгийн болон Ноён сумын төлөөлөгчид, нөлөөллийн бүсийн иргэд уурхай үйл ажиллагаа, байгаль орчин, нөхөн сэргээлийн ажилтай танилцахаар 2023 оны 09 дүгээр сард ирэв. Дэлгэрэнгүйг 12.2 хэсгээс
4	Байгаль орчны мэдээнүүдийг нэгтгэж БОХУБ, байгаль хамгаалагчид хүргүүлэх	Хог хаягдалын мэдээ, усны хэрэглээ болон нөхөн сэргээлтийн мэдээ	Байгаль хамгаалагч	Байгаль орчин	Байгаль орчны үйл ажиллагааны 1-р улирал болон хагас жилийн тайлан, сар бүрийн хог хаягдал, ус ашиглалтын тайланг Ноён сумын байгаль хамгаалагчид тайлагнасан.

13.1 БОМТ-ны хэрэгжилтын явц танилцуулах

2023 оны БОМТөлөвлөгөө болон орон нутагт хийж хэрэгжүүлэх, хэрэгжүүлсэн ажлын талаар 2 удаагийн танилцуулага хийв.

Зураг 61. 2023 оны БОМТөлөвлөгөө болон орон нутагт хийж хэрэгжүүлэх, хэрэгжүүлсэн ажлын талаар танилцуулага хийж буй байдал

13.2 Төслийн нөлөөллийн бүсийн зарим иргэд, сумын ИХТ-д байгаль орчны ажлын явц

Аймгийн болон Ноён сумын төлөөлөгчид, нөлөөллийн бүсийн иргэд уурхай үйл ажиллагаа, байгаль орчны хяналт шалгалт, нөхөн сэргээлийн ажилтай танилцахаар 2023 оны 09 дүгээр сард ирэв.

Зураг 62. Уурхайн үйл ажиллагаантай танилцаж буй байдал

---

14. ХАВСРАЛТ

1. Уурхайн ерөнхий план
2. 2023 оны БОХ-3 маягт
3. 2023 оны уурхайн эвдрэлд өртсөн газрын мэдээлэл
4. 2023 оны ус ашигалтын сар бүрийн тайлан
5. Усны төлбөр төлсөн баримт
6. Агаарын шинжилгээг хөндлөнгийн байгуулгаар хийлгэсэн лабораторийн тайлан
7. Улирал бүрийн усны шинжилгээний хариу
8. Улирал бүрийн хөрсний шинжилгээний хариу
9. Орон нутагруу тээврийн хэрэгсэлээр зорчих хөдөлгөөн хийж зааварчилгаа авсан ажилчидын бүртгэл
10. Хаягдал тос хүлээлгэн өгсөн баримт
11. Ү дугаарын зөвшөөрөл
12. 2023 онд хотхоны гадаад орчинд цэвэрлэгээ үйлчилгээ хийсэн ажлын тайлан
13. ЕБС-ын хүсэлт болон уурхайтай танилцсан хүүхдүүдийн гарын үсэг зурсан баримт
14. Мониторингийн цооног хүлээлцсэн акт
15. “Спейшил Майнинг Сервисес” ХХК – ийн сар бүрийн тэсэлгээний бодисын ашиглалтын бүртгэл
16. Байгаль орчын нөхөн сэргээлтийн барьцаа төлбөрийн нэхэмжлэх, төлбөр төлсөн баримт
17. Хаягдал дугуй хүлээлгэн өгсөн баримт